

AZ ELLENSÉGESKEDÉSBEN VALÓ KÖZVETLEN RÉSZVÉTEL FOGALMÁNAK
ELEMZÉSE ÉS KÜLÖNBÖZŐ ÉRTELMEZÉSEI

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által kiadott értelmezési útmutató és visszhangja

Hegyesd

Budapest 2012

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
I. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának problematikája	6
1. Mi az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalma?	6
2. Miért vált napjainkra különösen fontossá a fogalom pontosabb meghatározása?.....	9
2.1. A hagyományos értelemben vett hadszíntér hiánya.....	9
2.2. Civil alkalmazottak egyre növekvő száma.....	10
2.3. Felfegyverkezett civilek egyre növekvő száma	11
2.4. „Human shielding,” azaz civilek élő pajzsként való felhasználása	11
2.5 A terrorizmus elleni harc megnövekedett jelentősége	12
2.6. Számítógépes hálózatok elleni támadások.....	12
2.7. Összegzés.....	13
II. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által javasolt megoldás.....	14
1. A VKNB fellépése az ügy érdekében.....	14
2. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel koncepciója a VKNB értelmezésében	15
III. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel megállapításához szükséges „tényállási elemek” a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának Útmutatója alapján és néhány ellenvélemény	17
1. „Threshold of harm”, avagy az esetlegesen bekövetkező kár küszöbértéke	17
2. „Direct causation”, avagy közvetlen ok- okozati összefüggés	19
3. „Belligerent nexus”, avagy a cselekmény közvetlen és célzott kapcsolata az adott ellenséges konfliktussal	21
IV. A direct participation különböző értelmezései más államok által: kiterjesztő vagy szűkítő értelmezés?.....	24
1. Amerikai Egyesült államok értelmezése	24
2. Egységes álláspont hiánya az Egyesült Államokban.....	27
3. Izrael értelmezése	28
4. Konklúzió	32
V. A VKNB által készített Útmutató átfogó kritikái és azok létjogosultsága	34
1. Semlegesség hiánya.....	34
2. Értelmezési inkoherencia.....	35
3. Emberi jogok sérelme.....	35

4. Túl kiterjesztő értelmezés	36
5. Túlzottan szűkítő értelmezés	37
6. Összegzés.....	37
VI. Összegzés.....	38
1. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának jövőbeli fejlődési irányai az eddig kifejtettek alapján.....	38
2. „Új újraértelmezés”	39
VII. Bibliográfia	41
VIII. Jogforrások.....	43
IX. Internetes oldalak	44

Bevezetés

Napjaink háborús konfliktusaiban az áldozatok nagy többsége civil személy és nem katona.¹ Első hallomásra a civil fogalmat a közvélemény az ártatlansággal kapcsolja össze, azonban sok esetben ez a két fogalom nem teljesen fedi egymást.² Dolgozatomban a Nemzetközi Humanitárius jog által civilnek nyilvánított személyek azon körével foglalkozom, akik a fent megfogalmazottak szerint „nem ártatlanok”, vagyis valamilyen módon részt vettek egy adott háborús konfliktus ellenségeskedésében, elvesztvén ezáltal a civileket egyébként megillető védeltséget.

Ezen belül is azt a sokak által vitatott kérdést vizsgálom meg részletesebben, hogy mi minősül pontosan ellenségeskedésben való közvetlen részvételnek,³ illetve hogy hogyan lehet megállapítani azt. Mi az a határ, illetve mi az a mérce, amely az „ártatlan civilből” közvetlen résztvevőt⁴ farag? Mik azok a konstitutív elemek, amelyek megalapozottá teszik azt, hogy egy civil elveszítse a nemzetközi jog által biztosított védelmet? Itt válik fontossá a közvetlen háborús részvétel fogalma, mely hivatott (vagy legalábbis hivatott lenne) eldönteni, hogy ki az „ártatlan” és ki nem. Ki az, aki védelmet élvez és ki nem. Másik oldalról megközelítvén a

¹ Ezt a tényt néhány statisztikai adattal szeretném szemléltetni: a második világháborúban az 55.014.000 áldozat közül összesen 30.497.000 volt civil. Megtalálható: http://www.historylearningsite.co.uk/civilian_casualties_of_world_war.htm (utolsó letöltés: 2012.10.19.) A vietnami háborúban 663.000 vietnami civil esett áldozatul a harcoknak, amely főleg annak is volt köszönhető, hogy sokszor mindkét oldal gyilkolta őket, mert nem tudták eldönteni, hogy északiak vagy déliek. Ez nagyon nagy szám ahhoz viszonyítva, hogy a kombattáns áldozatok száma kb. 900.000 volt Észak- és Dél- Vietnamban összesen. Megtalálható: <http://www.103fieldbatteryraa.net/documents/74.html> (utolsó letöltés: 2012.10.19.) Az iraki háborúban, csak az első két évben, azaz 2003 és 2005 között 24.865 civil személy haláláról van tudomásunk. Ezeknek a 20%- a nő és gyerek ill. a statisztikák szerint ezen személyek több mint fele Baghdadi volt. A *dossier of Civilian Casualties in Iraq 2003-2005* Megtalálható: <http://www.iraqbodycount.org/analysis/reference/press-releases/12/> (utolsó letöltés: 2012.10.19.) Az, hogy az egész konfliktus során napjainkig hány iraki veszítette életét, vitatott, a Wikileaks szerint 109.032 ember, amelyből 66.081 volt civil személy. Megtalálható: http://en.wikipedia.org/wiki/Casualties_of_the_Iraq_War (utolsó letöltés: 2012.10.12.) Az Afganisztánban 2001 óta húzódó konfliktusban, több ezer civilt öltek meg közvetlenül, de jóval magasabb azonban a közvetetten okozott halálok száma, ami több tízezerre tehető. Megtalálható: http://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_in_the_War_in_Afghanistan_%282001%E2%80%93present%29#Civilian_casualties_282001-2003.29 (utolsó letöltés: 2012.10.19.).

² AVRIL MCDONALD : *The challenges to international law and the principle of distinction and protection from the increased participation of civilians* 2004. (oldalszám nélkül) Megtalálható: http://www.asser.nl/default.aspx?site_id=9&level1=13337&level2=13379#_Toc158269142 (utoljára letöltve: 2012. 11. 06.).

³ A fogalom angol szakkifejezése: direct participation in hostilities. Magyarul a továbbiakban: „ellenségeskedésben való közvetlen részvétel” vagy „közvetlen részvétel”.

⁴ Az a civil személy, aki közvetlenül részt vett az ellenségeskedésben, elvesztve ezáltal a civileknek járó védelmet. Vö. II. Jegyzőkönyv 15.cikk.

kérdést, ez a fogalom a kulcs az „ártatlan” civilek védelméhez és a katonai tervezés összehangolásához is.⁵

A fogalom meghatározása után arra a kérdésre is megpróbálok választ adni, hogy miért vált különösen fontossá napjainkra a fogalom megváltozott körülményeknek megfelelő újraértelmezése és hogy mik ezek a megváltozott körülmények. Továbbá a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának⁶ szerepét ismertetem ebben az újraértelmezési folyamatban. A dolgozatom továbbá azt célozza, hogy az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának különböző értelmezési irányait bemutassa és egy ízelítőt adjon az egyes eltérő nézetek közötti különbségekről és ezek hátteréről.

Dolgozatomban az Amerikai Egyesült Államok és Izrael értelmezését vizsgálom meg tüzetesebben a Vöröskereszt értelmezéséhez viszonyítva. Azért e két államot veszem górcső alá, mert a fogalom napjaink konfliktusaira való kivetítése az alapvető feladat és mivel e két ország ezeknek a konfliktusoknak főszereplője többek között, az ő értelmezéseiknek a vizsgálata a legrelevánsabb. Különböző esetek bemutatásával próbálom érzékeltetni, hogy az egyes állami érdekek miként nyomják rá a bélyegét a szabályozás alakulására.

Dolgozatom lezárásaként, az addig kifejtettek alapján azt vizsgálom, hogy mely fejlődési irányai lehetnek a közvetlen részvétel jövőbeli értelmezésének. Hogy a Vöröskereszt által képviselt szűkítő vagy a példaként felhozott két állam és a különböző idézett szakértők által képviselt kiterjesztő értelmezésnek van-e nagyobb létjogosultsága, illetve hogy milyen következményekkel jár az egyik és a másik értelmezési irány. Azt is fejtegetem továbbá, hogy mi lehet a sorsa a jövőben a Vöröskereszt útmutatójának. Betölti-e a neki szánt szerepet vagy eltűnik a süllyesztőben?

⁵ RYAN GOODMAN – DEREK JINKS: The ICRC Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law: an introduction to the forum. *New York University Journal of International Law and Politics*, 2010/42. 637. Megtalálható: http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv4/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065929.pdf (utoljára letöltve: 2012.11.01.)

⁶ A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának (VKNB) angol nyelvű megfelelője: International Committee of the Red Cross (ICRC), továbbiakban: VKNB.

I. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának problematikája

1. Mi az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalma?

Az a kérdés, hogy mit is jelent pontosan a civilek ellenségeskedésben való közvetlen részvéte még mindig megválaszolatlan, ugyanis nincs egy átfogó és általánosan, nemzetközi jogilag is kötelező erejű definíciója ennek a fogalomnak.⁷ Ez a humanitárius jogi szabályozásban tátongó űr rendkívül ellentmondásos helyzetek kiindítója mind nemzetközi, mind nem nemzetközi fegyveres konfliktusok esetén.

Az VKNB kommentárja szerint a közvetlen részvétel *„olyan háborús cselekmény, mely természeténél és céljánál fogva alkalmas arra, hogy kárt okozzon az ellenséges fél személyi állományában vagy felszerelésében.”*⁸

Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalma alapvetően a nemzetközi humanitárius jog kombattánsok és civilek közötti különbségtételén alapul: *„a polgári lakosság és a polgári javak tiszteletben tartásának és védelmének biztosítása érdekében az összeütköző Feleknek mindenkor különbséget kell tenniük a polgári lakosság és a harcosok, valamint a polgári javak és katonai célpontok között, és ennek folytán csak katonai célpontok ellen folytathatják harci tevékenységüket.”*⁹ Tilos továbbá megkülönböztetés nélküli támadásokat indítani.¹⁰

A fent vázolt különbségtételen alapulva, a nemzetközi humanitárius jog a civileknek védeltséget biztosít fegyveres konfliktusok esetére. Ha már a civilek védeltségének elvesztése és annak pontos feltételei körött homály lebeg, abban legalább mindenki egyet ért, hogy a civilek alapvetően védelmet élveznek: a genfi egyezmények szerint a civileknek általános védelmet kell élvezniük a harci cselekményekkel szemben, továbbá tilos őket megtámadni,

⁷ JAN RÖMER: *Killing in a grey area between Humanitarian law and Human rights*. Schriftenreihe der Juristischen Fakultät der Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder), Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2010. 53.

⁸ International Committee of the Red Cross: *Commentary on the Additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, Geneva 1987. 609. (50.cikk 3. bek.) Megtalálható: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/COM/470-750065?OpenDocument> (utolsó letöltés: 2012. 11.03.).

⁹ A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (továbbiakban: I. Genfi egyezmény) ill. az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (továbbiakban: I. Kiegészítő jegyzőkönyv) 1977, mely Magyarország vonatkozásában 1989. október 12-én lépett hatályba (1989. 20. tvr.), 48.cikk.

¹⁰ I. Kiegészítő jegyzőkönyv 51. cikk (4).

bárminemű erőszakos cselekményt ellenük elkövetni vagy azzal fenyegetni, rémületet kelteni.¹¹

A civilek védettsége tehát a lex generalis, lex specialisként kell ugyanakkor figyelembe vennünk azt, hogy elvesztik ezt a védelmet amennyiben közvetlenül részt vesznek az ellenségeskedésben. A védelem elvesztése pedig azt eredményezi, hogy ugyanúgy támadhatóvá válnak, mintha kombattánsok lennének. Az egyezmény pontos megfogalmazása szerint: „*Polgári egyének élvezik a jelen Cím által nyújtott védelmet, kivéve, ha és amennyi ideig¹², közvetlenül részt vesznek az ellenségeskedésekben.*”¹³

Mindez első olvasatra igen kielégítően és megnyugtatóan hangzik, azonban ha jobban megvizsgáljuk a fogalmat, ráeszmélünk, hogy ez koránt sincs így. A fogalom további értelmezésre szorul, aminek következtében nemzetközi viták keresztüzében áll. Az értelmezést még inkább megnehezítik napjaink bonyolult háborús konfliktusai, amelyek keretében sokkal nehezebb értelmezni a hagyományos konfliktusokra szabott humanitárius jogi fogalmakat.¹⁴

Először is vitatott, hogy adott helyzetben és körülmények között ki minősül civilnek, másodsorban az, hogy pontosan mely cselekmények minősülnek közvetlen részvételnek, illetve hol van a határ közvetett és közvetlen részvétel között. Végezetül még egy fontos kérdés az, hogy pontosan mikortól veszti el a civilnek minősülő személy a mentességét és az mennyi ideig tart¹⁵ pl.: a legáltalánosabb példa, ha valaki bombakészítő éjszaka, napközben viszont farmer. Az éjszakai tevékenysége nyilvánvalóan közvetlen részvétel, napközben viszont hétköznapi életet él. Ez azt jelentené, hogy éjszaka mindig elveszti a civil védettségét és ennek következtében támadható, napközben pedig visszaáll a védettsége? Vagy éjjel-nappal támadhatóvá válik? Mennyire kell szigorúan értelmezni az egyezmény “amennyi ideig” kitételét?

¹¹ 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv (továbbiakban: II. Kiegészítő Jegyzőkönyv) IV. cím 13. cikk (2).

¹² „... és amennyi ideig...” vö. „... for such time as...”. Dolgozatom során többször utalok majd a közvetlen részvétel fogalmának ezen elemére, mint idő tényezőre.

¹³ II. Kiegészítő Jegyzőkönyv 15. cikk (3).

¹⁴ GOODMAN – JINKS i.m. 637.

¹⁵ MICHAEL N. SCHMITT: Deconstructing direct participation in hostilities: The constitutive elements. *New York University Journal of International Law and Politics*, 2010/42. 702-704. Megtalálható: <http://ssrn.com/abstract=1600250> (utolsó letöltés: 2012.10.25.).

A fentiekből következően az egyezmény megfogalmazása túl általános és mivel további értelmezésre szorul, az államok az egyes ügyeket esetről esetre kénytelenek megítélni. Mindez azonban táptalaja lehet igazságtalan döntéseknek, ill. annak hogy ki - ki saját érdeke szerint tölti meg tartalommal az egyezmény szavait. Erre példaként szeretnék felhozni egy esetet, amelyet 2010. április 5-én hozott nyilvánosságra a Wikileaks.

Az eset 2007-ben történt, Irakban. A megszellőztetett videó szerint legalább 18 ember vesztette életét (köztük a Reuters riportere) az USA Crazyhorse 18 nevű helikopterének művelete során. A művelet során a helikopterben ülő katonák (engedélykérés után) tüzet nyitottak egy csapat férfira, mondván, hogy egyesek közülük fegyvert viseltek. Majd ezt követően az egyik menekülő próbált beszállni egy arra haladó teherkocsiba, amit szintén likvidáltak a következő körben. Utólag kiderült, hogy 2 gyereket vittek iskolába a szóban forgó járművön. Az incidens után a Reuters kérelmezte a szóban forgó video kiadatását, természetesen nem sok sikerrel.¹⁶

Felmerül tehát a kérdés, hogy miért kellett mindenkit „kilőni”. A fegyvertartás alapvetően megalapozza a közvetlen részvételt, ha feltehető, hogy arra irányuló szándékkal tart magánál fegyvert a szóban forgó személy. Mivel ebben az esetben 18 embert megöltek, ahhoz hogy ez megalapozott legyen, fel kell tennünk, hogy mindenkinél fegyver volt és mindenkinél azért volt fegyver, hogy közvetlenül részt vegyen az ellenségeskedésben. Mivel azonban ez teljes biztonsággal cáfolható (pl.: az újságíró és a két gyerek esetében) alapos okunk van azt gondolni, hogy a műveletet végrehajtók nem hihették azt teljes joggal, hogy mindenkinél fegyver van és mindenkinél „azért” van fegyver. Vagyis a közvetlen részvétel nem állt fenn valamennyi megölt személy tekintetében. Kérdés, hogy az éppen rosszkor rossz helyen való megjelenés is elég-e ahhoz, hogy valaki elveszítse civil védelmét és támadás célpontjává váljon (két gyerek és az apa)? Véleményem szerint sajnos jelen szabályozási körülmények között sok esetben az egyes államok érdeke az, amely meghatározza hogy ki a közvetlen résztvevő és nem a nemzetközi humanitárius jog. A kétes esetek pedig nagy százalékban nyilvánosságra sem kerülnek.

¹⁶ Az eset pontos körülményei és a videó elérhető: http://wikileaks.org/wiki/Collateral_Murder,_5_Apr_2010 (utolsó letöltés: 2012.10.05.).

2. Miért vált napjainkra különösen fontossá a fogalom pontosabb meghatározása?¹⁷

Schmitt szerint azon nemzetközi törekvés, hogy a fogalomnak egy pontosabb értelmezése fogalmazódhasson meg, pont jól időzített és nagyon szükséges is volt már egyben. Napjaink konfliktusaiban sok olyan új tényezőt kell figyelembe vennünk, amelyeket a 20. századi értelmezés még figyelmen kívül hagyhatott.¹⁸ A háborúk és a körülmények gyökeresen megváltoztak 1949 óta, amikor is az egyes államok elfogadták a genfi egyezményeket. Ezek úgy képezik tehát a nemzetközi humanitárius jog alapját, hogy akaratlanul is bár, de figyelmen kívül hagyják az azóta megváltozott körülményeket.¹⁹ Ezeket az új tényezőket szeretném röviden ismertetni az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmával kapcsolatban.

2.1. A hagyományos értelemben vett hadszíntér hiánya

Rendkívüli nehézséget okoz először is az, hogy a hagyományos értelemben vett hadszíntér fogalma eltűnt. Ez azt jelenti, hogy nincsenek többé konkrét, körülhatárolható „csataterek” ahogy régen. A hadi technika fejlődése következtében mindez megfoghatatlanabbá válik.²⁰ Ebből az következik, hogy a fogalom értelmezésénél eddig oly fontos szerepet betöltő *távolság fogalmára*, mára egyre kevésbé alapozható a közvetlen részvétel megállapítása.²¹ Mivel a technikai fejlődés következtében már egyik kontinensről a másikra is irányítható támadás nélkül, hogy odaütne a végrehajtója, ez a tényező már nem bírhat többé nagy jelentőséggel annak eldöntése során, hogy történt-e ellenségeskedésben való közvetlen részvétel, avagy sem pl.: az iraki háború kezdetekor jóformán az egész ország hadszínterré változott, ami lehetetlenné tette a közvetlen részvétel ezen tényező mentén való

¹⁷ Mivel mindegyik külön téma lehetne, csak a könnyebb érthetőség érdekében, vázlatosan tekinteném át az egyes tényezőket.

¹⁸ MICHAEL N. SCHMITT: „Direct Participation in Hostilities” and 21st century armed conflict. Lausanne: Editions Interuniversitaires Suisses, 2005. 505. (Továbbiakban: Schmitt 2005a) Megtalálható: http://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/schmitt_direct_participation_in_hostilities.pdf (utolsó letöltés: 2012.11.03.).

¹⁹ TREVOR A. KECK: Not all civilians are equal: the principle of distinction, the question of direct participation in hostilities and evolving restraints on the use of force in warfare, *Military Law Review* 2011/211. 115. Megtalálható:

[www.jagcnet.army.mil/DOCLIBS/MILITARYLAWREVIEW.NSF/20a66345129fe3d885256e5b00571830/b7396120928e9d5e85257a700042abb5/\\$FILE/By%20Trevor%20A.%20Keck.pdf](http://www.jagcnet.army.mil/DOCLIBS/MILITARYLAWREVIEW.NSF/20a66345129fe3d885256e5b00571830/b7396120928e9d5e85257a700042abb5/$FILE/By%20Trevor%20A.%20Keck.pdf) (utolsó letöltés: 2012.10.25.).

²⁰ SCHMITT (2005a) i.m. 510.

²¹ Angol nyelvű szakkifejezés: proximity. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel gyakorlati megállapításánál korábban fontos szerepet játszott az a tényező, hogy az adott személy a kérdéses cselekményt milyen közel hajtotta végre az ellenségeskedés színtéréhez. Minél közelebb volt az adott személy, annál valószínűbb volt a közvetlen részvétel megalapozottága is. SCHMITT (2005a) i.m. 511.

megállapítását. Nem beszélve arról, hogy ha valaki több ezer km-ről egy támadáshoz taktikai információt nyújt, az sokkal „közvetlenebbül” vesz részt az ellenségeskedésben, mint például az, aki a muníciót szállító teherautót vezeti annak ellenére, hogy ez utóbbi jóval közelebb van a hadszíntérhez.²²

2.2. Civil alkalmazottak egyre növekvő száma²³

Másodszor, fontos megemlíteni azt, hogy a civilek és a kombattánsok közötti határvonal elmosódni látszik, ami alapvető problémát jelent a közvetlen részvétel fogalmának értelmezésekor. Mindez legfőképpen annak köszönhető, hogy az egyes államok egyre több civil személyt alkalmaznak a hadsereg mellett.²⁴ Ennek hátterében pusztán az áll, hogy a civilek alkalmazása jóval kevesebb kiadással jár, mint a hivatásos katonáké.²⁵ Az USA honvédelmi minisztériuma például 664.000 civil alkalmazottat foglalkoztat, ami relatíve nagy szám ahhoz képest, hogy a foglalkoztatott kombattánsok száma 1,3 millió.²⁶ Az így alkalmazott civilek, a hivatalos megfogalmazás szerint a harcot támogató, olyan funkciókat tölthetnek be, ami nem jár az ellenségeskedésben való részvétellel.²⁷ Noha sok funkció bőven a közvetlen részvétel határain kívül esik, jó néhány van, amelyről ez nem mondható el egyértelműen és amely vita tárgyát képezi.²⁸

Logikusan szemlélve például kifejezetten közvetlen részvételnek minősül az úgynevezett Predator robotpilótás repülőgép irányítása. 2012 februárjában például így robbantottak fel egy al-Káeda rejtékhelyet, mert azt gyanították, hogy Osama bin Laden ott tartózkodik. Schmitt szerint ennél közvetlenebb már nem is lehetne az ellenségeskedésben való részvétel.²⁹

A civil alkalmazottak részvétele ezeken túl még számos más kérdést is felvet, amelyek tisztázása mindenképpen szükséges a jövőben.

²² SCHMITT (2005a) i.m. 511- 512.

²³ A probléma különösen aktuális, mivel az iraki háborúban minden eddiginél nagyobb számban alkalmaztak civileket a hadsereg mellett. MICHAEL N. SCHMITT: Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees 2005. *Chicago Journal of International Law*, 2004-2005/5. 511. (Továbbiakban: Schmitt 2005b) Megtalálható: <http://ssrn.com/abstract=1610014> (utolsó letöltés : 2010.10.25.).

²⁴ A szakkifejezés angol nyelvű fogalma: civilianization of military. SCHMITT (2005a) i.m. 511.

²⁵ SCHMITT (2005b) i.m. 517.

²⁶ SCHMITT (2005a) i.m. 513-514.

²⁷ A fogalom angol nyelvű szakkifejezése: combat service support. SCHMITT (2005a) i.m. 514.

²⁸ SCHMITT (2005b) i.m. 546.

²⁹ SCHMITT (2005a) i.m. 519.

2.3. Felfegyverezett civilek egyre növekvő száma

Harmadszor, nagy dilemmát okoz az is, hogy egyre több civil van felfegyverezve. Kérdés, hogy az a civil személy, aki fegyvert hord magánál, az egyből közvetlen résztvevő lesz? Nyilvánvalóan nem. Akkor viszont mely körülmények azok, amelyek egyik, vagy másik oldalra billentik a mérleg nyelvét?

Ez a tényező egyébként nem tekinthető teljesen újnak, mert például már a vietnami háború alatt is felmerült a kérdés. A vietnami kormány ugyanis felfegyverezte a saját civil lakosságát azzal a céllal, hogy az alacsonyan szálló amerikai repülőgépeket hatástalanítsák. Ez természetesen megalapozza a civilek védelmének felfüggesztését. Humanitárius jogi szempontból tehát, a *fegyvertartás motívumán* van a hangsúly. Ezzel azonban az az egyetlen és nem elhanyagolható gond van, hogy kombattánsként, első ránézésre, meglehetősen nehéz lehet megítélni az adott civil személy abbéli szándékát, hogy miért visel fegyvert.³⁰

2.4. „Human shielding,” azaz civilek élő pajzsként való felhasználása

Negyedszer, nagyon sok gondolkodnivalót hagy maga után a civilek élő pajzsként való felhasználása³¹ azért, hogy az ellenfelet meggátolják a támadásban (mivel civilekre nem lehet támadni). Kérdés azonban, hogy az ilyenformán felhasznált civil személyek közvetlen résztvevőnek minősülnek- e, mert ha igen, akkor támadhatóak és az alapvető elgondolásnak (miszerint ezzel megakadályozzák a támadást) nincsen létjogosultsága. Azonban, ha az élőpajzsként használt személyek kényszer alatt állnak, akkor semmi esetre sem tekinthetők közvetlen résztvevőnek, sőt továbbra is védett civilként kezelendők, vagyis egy esetleges támadásnak meg kell felelnie az arányossági tesztnek.³² Az viszont, hogy mi a helyzet azokkal, akik önként vállalják az élő pajzs szerepét, már kérdéses. A Human Rights Watch szerint ők sem tekinthetők közvetlen résztvevőnek, mert nem jelentenek közvetlen veszélyt az ellenfélre.

Schmitt azonban vitatkozik ezzel az értelmezéssel, mert azt túl szűknek tartja. Szerinte az önkéntes élő pajzsokat éppúgy közvetlen részvételnek kellene tekinteni, mint a vietnami felfegyverzett lakosságot. Szerinte egy effajta értelmezés arra ösztönözné a civileket, hogy

³⁰ SCHMITT (2005a) i.m. 519- 520.

³¹ A fogalom angol nyelvű szakkifejezése: human shielding. SCHMITT (2005a) i.m. 521.

³² Az előrelátható katonai célhoz mérten nem lehet túlzott a civileket érő veszteség. Mérlegelni kell, hogy származik- e akkora előny egy támadásból, hogy „megérje” azt véghez vinni, akár civilek feláldozása árán is. I. KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV 51. cikk (5).

gyakorlatot üzzenek az ellenségeskedésben emberi pajzsként való részvételre, segítve ezzel saját kombattánsaikat. Nem tartja kívánatosnak azt, hogy egy effajta szabállyal borítsák fel az egyébként is kényes egyensúlyt a nemzetközi humanitárius jogban, a katonai szükségletek és a civilek védelme között.³³

2.5 A terrorizmus elleni harc megnövekedett jelentősége

Szintén sok kérdést vet fel a hagyományos humanitárius jogi fogalmak alkalmazhatósága a terrorizmus elleni harcra is. A közvetlen részvétel fogalma alapján ugyanis, attól még hogy valaki közvetlenül részt vett az ellenségeskedésben, évekkel később már nem lesz támadható.³⁴ Ez azonban rendkívül meggátolná a terrorizmus elleni harcot (ami abszolút ellentétben állna az Egyesült Államok érdekeivel). Schmitt szerint az ellen-terrorizmus egyáltalán nem is esik a humanitárius jog fennhatósága alá, vagyis az ellenségeskedésben való közvetlen részvételt sem kell vizsgálni ebből következően. Az államokat nem kötik humanitárius jogi szabályok ilyen esetekben. Az válik támadhatóvá, akivel szemben az adott állam önvédelemre kényszerül.³⁵

Egy effajta értelmezésnek azonban véleményem szerint több korlátot kellene szabni, mert visszaélésekre adhat lehetőséget. Az is elképzelhető, hogy talán a humanitárius jog hatályát kellene olyanformán kibővíteni, hogy az alkalmazható legyen a 21. század ezen termékére is.

2.6. Számítógépes hálózatok elleni támadások

Végezetül új kihívásokat jelent a közvetlen részvétel fogalmára az úgynevezett számítógépes hálózat elleni támadás³⁶ jelensége. Nagy kérdés, hogy ez hogyan hozható össze a közvetlen

³³ SCHMITT (2005a) i.m. 519- 521.

³⁴ Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának időtényezője („... és amennyi ideig...”) alapján, a közvetlen résztvevő szigorúan csak addig válik támadhatóvá, ameddig közvetlenül részt vesz az adott ellenségeskedésben. Vö. II. Jegyzőkönyv 15. cikk (3).

³⁵ SCHMITT (2005a) i.m. 523- 524.

³⁶ Computer network attack: beavatkozás az ellenfél információs rendszerébe, adatok módosítása, törlése, hamis adatok bejuttatása stb. melynek célja az ellenfél információs rendszerének hátrányos befolyásolása. SCHMITT (2005a) i.m. 525. A probléma különös jelentőséggel bír Schmitt szerint, mivel ma már bárki hozzáférhet a világhálózathoz és mind a civilek hétköznapi élete, mind pedig a katonai tervezés alapvetően függ a számítógépes hálózatoktól. Ez hatalmas segítség, de hatalmas támadási felület is egyben. Az effajta támadások tehát, rendkívüli veszélyt jelentenek és alapjaiban rengetik meg a hagyományos humanitárius jogi fogalmakat. MICHAEL N. SCHMITT: Computer network attacks and the use of force in international law: Thoughts on a normative framework. *The Columbia Journal of Transnational Law*, 1999/37. 6-7. Megtalálható: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA471993> (utolsó letöltés: 2012.11.01.).

részvétel hagyományos fogalmával. Mivel a szó szoros értelmében vett erőszakkal nem jár a cselekmény, kérdésként merül fel, hogy az ellenséges cselekmény³⁷ fogalmába belefér-e. Mivel azonban ezek a cselekmények akár alkalmasak is lehetnek arra, hogy halált, sérülést stb. okozzanak, az aki ilyet működtet vagy irányít, Schmitt szerint közvetlenül részt vesz az ellenségeskedésben.

2.7. Összegzés

A fentiekből következően tehát, a közvetlen részvétel fogalmának értelmezését nem csak az nehezíti meg, hogy nincs egységes és kötelező erejű nemzetközi szabályozás, hanem az is, hogy napjaink bonyolult háborús konfliktusainak keretében sokkal nehezebb értelmezni a hagyományos konfliktusokra szabott humanitárius jogi fogalmakat. Mindez a félreértések és visszaélések elkerülése végett nagymértékben indokolja a fogalom „új időknek” megfelelő reinterpretációját.³⁸

³⁷ Angol nyelvű szakkifejezése: hostilities.

³⁸ PRATIVA KHANAL: *The Constitutive Elements of Direct Participation in Hostilities: Interpretive Guidance* 2011. április (oldalszám nélkül) Megtalálható: <http://ssrn.com/abstract=1804984> (utolsó letöltés: 2012.11.02.).

II. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága által javasolt megoldás

1. A VKNB fellépése az ügy érdekében

A fent vázolt helyzet tehát, egységesítésért és részletesebb értelmezésért kiáltott. Ebben az atmoszférában hozta nyilvánosságra a Nemzetközi Vöröskereszt Bizottsága, *Interpretive guidance on the notion of direct participation under international humanitarian law* címmel,³⁹ több éves munkájuk eredményét, amely célja egy olyan értelmezési útmutató létrehozása volt, amely a fent említett problémákra megoldást nyújthat. „Az útmutató tehát, nem változtat alapvetően a kötelező jogszabályokon, szokásjogon és az egyezményeken, pusztán az VKNB álláspontját fejezi ki, hogy miként lenne kívánatos értelmezni a nemzetközi humanitárius jogot, napjaink háborús konfliktusainak fényében.”⁴⁰ Noha ez jogilag nem kötelező erejű, a VKNB semleges nemzetközi szervezetként azt célozza ezzel a munkával a humanitárius jog jobb értelmezésén túl, hogy megkönnyítse egy esetleg kötelező erejű, hasonló útmutató létrehozását.

Az Útmutató tíz ajánlásból áll, amelyek különböző, a témával kapcsolatos vitatott jogi kérdésekre adnak választ.⁴¹ A közvetlen részvétel fogalmát csak humanitárius jogi szempontból értelmezi, nem célja tehát az emberi jogi aspektusok boncolgatása. Ezt számos szakértő sérelmezte, mely nyomán az Útmutató tartalmaz egy kitételt, miszerint a nemzetközi humanitárius jog a felek között egyébként alkalmazandó nemzetközi joggal és így a nemzetközi emberi jogi egyezményekkel összhangban értelmezendő.⁴²

Habár az Útmutató a szakértők együttes munkájának eredménye, hangsúlyozandó, hogy az nem a többségi véleményt képviseli, hanem magának a VKNB-nak a véleményét. Annak ellenére, hogy számos kritika érte emiatt, mégis az egyik legnagyobb és legátfogóbb analizálója a témának.⁴³

³⁹ A továbbiakban a fent olvasható cím megjelölésére az „Útmutató” fogalmat fogom használni, tekintve hogy a tanulmánynak nincsen hivatalos magyar nyelvű fordítása.

⁴⁰ International Committee of the Red Cross: *Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law* 2009. 991. (Továbbiakban: *Interpreive Guidance of the ICRC*) Megtalálható: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc-872-reports-documents.pdf> (utolsó letöltés: 2012.10.24.).

⁴¹ *Interpretive Guidance of the ICRC* i. m. 992.

⁴² Fourth Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities. Geneva, 27 / 28. november 2006. 8. megtalálható: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/2006-03-report-dph-2006-icrc.pdf> (utolsó letöltés: 2012.10.02.).

⁴³ Keck i.m. 132.

2. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel koncepciója a VKNB értelmezésében

Az Útmutató először is leszögezi, hogy a fogalom csak és kizárólag fegyveres konfliktus esetén értelmezhető, vagyis nemzetközi vagy nem nemzetközi fegyveres konfliktus esetén. Nem tartoznak viszont ebbe a kategóriába például a belső zavargások, lázadások, elszigetelt vagy szórványos erőszakos cselekmények.⁴⁴

Másodszor, különbséget tesz közvetett és közvetlen részvétel között,⁴⁵ amely azt jelenti, hogy különbség van a civilek között a tekintetben, hogy ki milyen fokon vesz részt ez ellenséges cselekményekben. Közvetlen részvételnek minősül például a fegyver tartása, viselése, használata, az ellenség személyi állományának vagy felszerelésének megtámadása, katonai információk szállítása stb. Ezzel szemben közvetett részvételnek minősül, az egyik félnek bizonyos áruk szolgáltatása, szimpátia kifejezése valamelyik fél felé, fegyverek és muníció szállítása, segélyek küldése, katonai tanácsok adása, katonák kiképzése stb.⁴⁶

Alapvetően, az Útmutató és az Izraeli Legfelsőbb Bíróság is a Targeted killings case nevű döntésében megközelítőleg ugyanezeket a cselekményeket minősítette közvetlen részvételnek,⁴⁷ (egy- két kirívó különbséget leszámítva, amelyekre később szeretnék kitérni). A fent leírtak mentén megfigyelhető egy tendencia is, miszerint a fogalom explicit megmagyarázása helyett inkább példázó jelleggel, felsorolásszerűen állapítják meg hogy mi igen és mi nem minősül közvetlen részvételnek.⁴⁸ A gyakorlatban rendkívül változatos formákban jelenhet meg az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel, ezért a minősítésben nagyon nagy szerepet játszanak az “elkövetés körülményei”, ill. a hely és az idő.

Hangsúlyozandó azonban, hogy mindezek ellenére a közvetlen részvétel jogi fogalom, korlátozott mértékű rugalmassággal az értelmezésre tekintettel. Ez azt jelenti, hogy a fogalom nem értelmezhető kiterjesztően, mert az ellentétes lenne a nemzetközi humanitárius jog alapvető tételével, ami a civilek védelmét mondja ki pl.: abban az esetben, ha adott civil

⁴⁴ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1012.

⁴⁵ Angol nyelvű szakkifejezés: direct/active or indirect participation in hostilities.

⁴⁶ SCHMITT (2010) i.m. 705- 708.

⁴⁷ DAPO AKANDE: Clearing the fog of war? The ICRC's interpretive guidance on direct participation in hostilities. *International and Comparative Law Quarterly* 2010/59. 181-185. Megtalálható: <http://www.ejiltalk.org/clearing-the-fog-of-war-the-icrcs-interpretive-guidance-on-direct-participation-in-hostilities/> (utolsó letöltés: 2010.11.03.).

⁴⁸ SCHMITT (2010) i.m. 709.

személy tartósan és visszatérően vesz részt az ellenségeskedésben, nagy a kísértés egy olyan értelmezésre, miszerint az adott személy nem csupán a különböző konkrét cselekmények tekintetében közvetlen résztvevő, hanem a folytatólagos szándéka tekintetében is, mely a jövőben elkövetendő még nem konkrét cselekményekre irányul.

A fogalom “nem konkrét” ellenséges cselekményekre való kiterjesztése azonban a fentiekre alapozván nem lehetséges a Vöröskereszt állásfoglalása alapján. Az Útmutató szerint szigorúan csak konkrét ellenséges cselekmény elkövetéséhez⁴⁹ kapcsolható a fogalom. Nem kapcsolható továbbá az adott személy státuszához, funkciójához sem.⁵⁰ Vagyis, nem az a lényeg, hogy ki, milyen csoportban, milyen funkciót tölt be, hanem az, hogy ki mit tett.⁵¹

⁴⁹ Vö. „The notion of direct participation in hostilities refers to specific acts carried out by individuals as part of the conduct of hostilities between parties to an armed conflict.” Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1012.

⁵⁰ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1012-1015.

⁵¹ BETH VAN SCHAACK: The killing of Osama Bin Laden & Anwar Al- Aulaqi: Uncharted Legal Territory. *Yearbook of International Humanitarian Law* 2011/14. 35. Megtalálható: <http://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1167&context=facpubs> (utolsó letöltés: 2012.10.12.).

III. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel megállapításához szükséges „tényállási elemek” a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának Útmutatója alapján és néhány ellenvélemény

Ahhoz, hogy egy cselekmény közvetlen részvételnek minősüljön, bizonyos úgymond „tényállási elemeket” meg kell valósítania, akár csak egy bűncselekmény esetében. Ahhoz hogy megvalósuljon a közvetlen részvétel, a cselekménynek konjunktívan meg kell valósítania három meghatározott kritériumot. Mindez a jogbiztonságot is szolgálja objektív kritériumok állításával.⁵²

1. „Threshold of harm”, avagy az esetlegesen bekövetkező kár küszöbértéke

A VKNB Útmutató szerint *„alkalmasnak kell lennie a cselekménynek arra, hogy hátrányosan befolyásolja az adott konfliktusban ellenséges fél katonai kapacitását, katonai műveletét, vagy hogy halált, sérülést okozzon a közvetlen támadásoktól védett személyeken ill. tárgyakon.”*⁵³

Mindez lényegében azt jelenti, hogy az esetlegesen bekövetkező hátránynak el kell érnie egy bizonyos küszöböt ahhoz, hogy az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel megállapíthatónak minősüljön. A hátrány tényleges bekövetkezése azonban nem szükséges, elegendő az, hogyha megvan a reális lehetőség arra, hogy bekövetkezés esetén azt a bizonyos küszöbértéket meghaladná. Ebből következően, az úgynevezett threshold of harm mértékét az esetlegesen bekövetkező hátrány fogalmára alapítva kell meghatározni, ami olyan kárt jelent, *ami az adott eset körülményei között ésszerű lehetőséget mutat arra, hogy bekövetkezzon.*⁵⁴

A „tényállás” megfogalmazása szerint tehát vagylagosan a fent leírt elkövetési magatartások alapozzák meg a közvetlen részvételt:

*1.1. „alkalmasnak kell lennie a cselekménynek arra, hogy hátrányosan befolyásolja az adott konfliktusban ellenséges fél katonai kapacitását, katonai műveletét.”*⁵⁵

⁵² RÖMER i.m. 59.

⁵³ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 995.

⁵⁴ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1016- 1017.

⁵⁵ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 995.

Ez azt jelenti, hogy adott cselekménynek kifejezetten katonai természetű hátrány okozására kell alkalmasnak lennie. Ez a cselekmények tágabb körét foglalja magában mint a második esetkör. A sérülés, halál okozásán túl minden olyan cselekmény is megalapozza a közvetlen részvételt, amely előirányoz egy esetleges kárt az ellenséges fél katonai kapacitására vagy katonai műveletére.⁵⁶

Negatív irányba befolyásolhatja a katonai kapacitást például az akár fegyveresen, akár fegyver nélkül elkövetett olyan cselekmény, mely korlátozza, illetve zavarja az ellenséges fél kommunikációs vagy logisztikai rendszerét. Az is megalapozhatja, ha bármi módon (akár elfogás útján) hatást gyakorolnak az ellenfél katonai állományának tagjára és az negatívan befolyásolja az ellenfél helyzetét. Ide tartozik az is, ha az egyén az ellenfél területét vagy katonai felszerelését a hatalmába keríti, megfosztván ezzel az ellenfelet annak használatától, így okozván neki hátrányt pl.: bizonyos terület aknáktól való megtisztításának megakadályozása vagy támadás az ellenfél számítástechnikai hálózata ellen. A közvetlen részvétel megvalósításához szükséges threshold of harm-ot alapvetően tévessel lehet megvalósítani, tehát, ha valaki például visszautasítja az ellenféllel való együttműködést (informátorként, felderítőként stb.) nem éri el a feltételként megszabott küszöbértéket.⁵⁷

1.2. „alkalmasnak kell lennie a cselekménynek arra, hogy halált, sérülést okozzon a közvetlen támadásoktól védett személyeken illetve tárgyakon”⁵⁸

Azok a cselekmények tartoznak ide, amelyek az első kategóriába nem férnek bele, vagyis nem alkalmasak arra, hogy hátrányosan befolyásolják az ellenfél katonai kapacitását vagy műveletét, de specifikusan katonai természetűek és nagy valószínűséggel halált, sérülést stb. okoznak. A *védett személyek* kitétel arra utal, hogy mindezt civilek ellen követik el civilek. pl.: civil lakosságú falvak és városok bombázása stb. Mindezek a cselekmények alkalmasak arra, hogy halált vagy sérülést okozzanak, tehát megütik a megkövetelt „küszöbértéket”. Fontos továbbá, hogy ezek a fajta cselekmények akkor is közvetlen részvételnek minősülnek, ha egyébként nem okoznak hátrányt az ellenségnek. A pusztta lehetősége a halál és sérülés okozásának elegendő.⁵⁹

1.3. Azok a cselekmények, amelyek a fent leírt két kategóriába nem tartoznak bele, vagyis nem okoznak katonai hátrányt, sem halált sem pedig sérülést védett személyeken vagy

⁵⁶ KHANAL i.m. (oldalszám nélkül)

⁵⁷ Interpretive Guidance of the ICRC 1017- 1018.

⁵⁸ Interpretive Guidance of the ICRC 995.

⁵⁹ Interpretive Guidance of the ICRC 1018- 1019.

tárgyakon értelem szerűen nem minősülnek ellenségeskedésben való közvetlen részvételnek pl.: kerítések, úttorlaszok emelése, az elektromos áram, víz, üzemanyag, ill. élelmiszer ellátás elvágása, számítógépes hálózatok manipulálása önmagában nem valósít meg közvetlen részvételt annak ellenére, hogy nyilvánvalóan hozzájárul a közbiztonság romlásához. A védelem elvesztéséhez azonban ez nem lépi át szükséges mértékű küszöbértéket.⁶⁰

Michael N. Schmitt szerint a közvetlen részvétel koncepciója a „threshold of harm” fogalmán alapul.⁶¹ Túlzottnak tartja a Vöröskereszt szűkítő értelmezését, miszerint csak az ellenfélre nézve hátrányt magukban hordozó cselekmények esnek bele ebbe a kategóriájába.⁶² Szerinte nem csak az alapozza meg a közvetlen részvételt, ha valaki az ellenfélre hátrányos cselekményt követ el, hanem az is, aki olyanformán támogatja az egyik felet, mint például egy fegyver kifejlesztése.⁶³ Véleményem szerint azonban ez a kritika talán túlzottan tágan értelmezné a fogalmat, ami a jelenleg is ködös szabályozást még ködösebbé tenné, továbbá túlzottan elmosná az egyébként sem éles határvonalat a közvetett és közvetlen részvétel között.

Schmitt kritizálja továbbá a fogalom második összetevőjét is (halál, sérülés okozása), amely szerinte szintén túlzottan szűkítően fogalmaz, mert számos más olyan cselekmény van a halál és sérülés okozásán kívül, ami védett személyek vagy tárgyak ellen irányulhat, és aminek meg kellene alapoznia a közvetlen részvételt pl.: túszejtés.⁶⁴

2. „Direct causation”, avagy közvetlen ok- okozati összefüggés

„Ok- okozati kapcsolatban kell hogy álljon az adott cselekmény és az esetlegesen bekövetkező hátrány, akár a hátrány az előbbi cselekményből származik, akár egy olyan irányított katonai műveletből, amelynek az adott cselekmény az alapvető részét képezi.”⁶⁵

Ahhoz tehát, hogy egy bizonyos cselekmény, ellenségeskedésben való közvetlen és ne közvetett részvételnek minősüljön, megfelelő közelségű okozati kapcsolatnak kell fennállnia a

⁶⁰ Interpretive Guidance of the ICRC 1018.

⁶¹ SCHMITT (2010) i.m. 713.

⁶² SCHMITT (2010) i.m. 720.

⁶³ SCHMITT (2010) i.m. 719.

⁶⁴ SCHMITT (2010) i.m. 720.

⁶⁵ Vö. „In order for the requirement of direct causation to be satisfied, there must be a direct causal link between a specific act and the harm likely to result either from that act, or from a coordinated military operation of which that act constitutes an integral part.” Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1019.

cselekmény és az általa okozott eredmény között. Ha ezt az okozati kapcsolatot nem értelmeznénk szűken, akkor az azt eredményezné, hogy gyakorlatilag az egész lakosság megszűnne civilnek lenni⁶⁶ pl.: Afganisztánban vagy Irakban. Ennek kiküszöbölésére vezették be az úgynevezett „one casual step” klauzulát, amely azt jelenti, hogy a kérdéses cselekmény és az okozott kár között maximum egy logikai lépés lehet. Ezen az egy lépésen túl minden közvetett részvételnek minősül, vagyis nem jár a védettség elvesztésével.⁶⁷ Közvetett részvételnek minősül például a katonák kiképzése. Noha ez rendkívül fontos tényező, ez meghaladja a megkövetelt egy lépést az események logikai láncolatában ok és okozat között.⁶⁸

Schmitt szerint a közvetlen részvétel fogalma túl szűken értelmezett, mert ezzel például kizárják olyan cselekmények közvetlen részvételként való minősítését, mint például az öngyilkos merénylők toborzása vagy az öngyilkos merényletekhez szükséges mellény kellékeinek megvásárlása stb.⁶⁹ nem kívánatos eredményekhez vezethet.⁷⁰ Kritizálja továbbá, hogy az ún. „one casual step” kritérium összezavaró és nem ad elég pontos támpontot. Szerinte, a gyakorlatba ez nehezen ültethető át, mert sok olyan cselekmény van, amely igenis közvetlen részvétel, annak ellenére, hogy meghaladja az egy lépésnyi ok-okozati kapcsolatot pl.: ha valaki taktikai információt gyűjt az ellenségeskedés színhelyén, az mindenképpen közvetlen részvételnek minősül, azonban ennek az eredménye nem feltétlenül egy logikai lépésen belül következik be. Mert ha például azokhoz más információt is gyűjteni kell vagy analizálni kell őket ahhoz, hogy megvalósíthassák rendeltetésüket, akkor az már több logikai lépéssel később váltja be a várt eredményt.⁷¹

⁶⁶ KHANAL i.m. (oldalszám nélkül)

⁶⁷ RÖMER i.m. 56-57.

⁶⁸ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1022.

⁶⁹ Vö. Boothby szerint a guidance különbségtétele közvetlen és közvetett részvétel között nem kielégítő mértékben veszi figyelembe napjaink realitásait és az egyes esetek rendkívüli komplexitását. Öngyilkos merényletek esetén például sokkal bonyolultabb a helyzet annál, mint hogy valaki felrobbantja magát és ezáltal közvetlen résztvevőnek minősítik. Ahhoz hogy ilyen akciókat véghez vigyenek, nagyon nagy „háttérmunkára” van szükség. Egész logisztikai infrastruktúra áll a legtöbb eset háttérében: étel ellátás, biztonságos búvóhelyek, kiképzés, szervezés stb. Szerinte a Vöröskereszt ezeket a komplex tényezőket nem értékeli súlyuknak megfelelően a közvetlen és közvetett részvétel közötti határvonal meghúzásakor. WILLIAM BOOTHBY: *The law of targeting*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 154. Megtalálható: <http://books.google.hu/books?id=RtV8GjKriGcC&pg=PA153&lpg=PA153&dq=Adversely+affecting+the+military+operations+or+military+capacity+of+a+party+to+the+conflict&source=bl&ots=A6toOdW4aA&sig=6kALK-sgb-eLiXWogSbmB-8vCcU&hl=en&sa=X&ei=hkdwUN71FavU4QSY9IH4Bg&ved=0CDEQ6AEwAg#v=onepage&q&f=false> (utolsó letöltés: 2012.10.20.).

⁷⁰ SCHMITT (2012) i.m. 727.

⁷¹ SCHMITT (2012) i.m. 728.

A Schmitt által felvetett problémára azonban mégis megoldást nyújthat a Vöröskereszt útmutatójának azon pontja, amely kimondja, hogy a közvetlen ok- okozati kapcsolatot úgy kell értelmezni, hogy az napjaink megváltozott természetű konfliktusait is lefedje. A Vöröskereszt szerint mindenki közvetlen résztvevő, aki az akció létrejöttéhez szervesen hozzájárul pl.: a robotpilótás légitámadások esetén, sok személy közreműködik, de a végső cselekményt egy robot hajtja végre. Azonban ennek a kitételnek az alkalmazhatóságát az Útmutató csak az összehangolt katonai műveletekre teszi lehetővé.⁷²

3. „Belligerent nexus”, avagy a cselekmény közvetlen és célzott kapcsolata az adott ellenséges konfliktussal

„Egy cselekménynek kifejezetten arra kell irányulnia, hogy közvetlenül okozza a megszábotott küszöbértékű hátrányt annak érdekében, hogy az egyik felet támogassa, hátrányt okozva ezzel az ellenfélnek.”⁷³

Vagyis, az nem elegendő a közvetlen részvétel megalapozottságához, hogy egy cselekmény közvetlenül halált, sérülést okoz, vagy hogy negatívan befolyásolja az ellenfél katonai kapacitását (vö. első két feltétel), ezeken felül elengedhetetlen az is, hogy mindezt kifejezetten az egyik fél támogatása és ezáltal a másik félnek való hátrány okozása céljából tegye.⁷⁴ Az értelmezésbe azonban nem keverendő bele a szándék fogalmának vizsgálata.⁷⁵ Az Útmutató kifejezetten elzárkózik ettől, valamint kijelenti, hogy nem az egyén szándéka az, ami releváns, hanem a cselekmény objektív értelemben vett célja.⁷⁶

A fentiekből következően tehát, azok a cselekmények, amelyek nem kifejezetten kapcsolódnak az adott konfliktushoz, nem értékelhetőek közvetlen részvételeként⁷⁷ pl.: ha a katonai felszerelést ellopják, de privát célra, akkor az értelemszerűen nincsen összefüggésben a konfliktussal. Ezen kívül például az önvédelem és az ennek során alkalmazott szükséges és

⁷² Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1019.

⁷³ Vö. „... an act must be specifically designed to directly cause the required threshold of harm in support of a party to the conflict and to the detriment of another.” Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1025.

⁷⁴ Interpretive Guidance of the ICRC u.o.

⁷⁵ KHANAL i.m. (oldalszám nélkül).

⁷⁶ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1026- 1027.

⁷⁷ RÖMER i.m. 57.

arányos erőszak alkalmazása sosem alapozza meg az ún. belligerent nexus- t és ezáltal az ellenségeskedésben való közvetlen részvételt sem.⁷⁸

Azonban ezzel is az a probléma, hogy a gyakorlatban igen nehéz meghatározni, hogy volt-e ilyen közvetlen kapcsolat az ellenségeskedéssel, avagy sem. Ebből következően, „minden egyes esetben meg kell vizsgálni azt, hogy adott cselekmény, adott időben, helyen és körülmények között ésszerűen úgy tekinthető-e, miszerint kifejezetten az egyik fél támogatása volt a célja.”⁷⁹

Az Útmutató azt is kifejezetten előírja, hogy mivel a fogalom megállapítása a civil védelem elvesztését jelentheti, ezért előzetesen óvintézkedéseket kell tenni annak érdekében, hogy nehogy tévedés történjen.⁸⁰ Ha pedig valakiről nem lehet biztosan és megbízható források alapján megállapítani, hogy a cselekményének volt-e a „belligerent nexus”- t megalapozó célja vagy nem, akkor mindig az adott személy javára⁸¹ kell eldönteni a kérdést.⁸²

Schmitt álláspontja szerint, a három közül jelen elem a legkevésbé ellentmondásos, mivel ez pusztán annyit jelent, hogy a cselekmény valamilyen közvetlen módon kötve legyen az adott ellenséges konfliktushoz.⁸³ Egyetért továbbá azzal is, hogy a cselekvő szándékát el kell különíteni a cselekmény céljától, amelynek következtében a szándéknak itt nincsen relevanciája.⁸⁴

Azt a megfogalmazást viszont nem tartja szerencsésnek, hogy ha az adott cselekmény hasznos az egyik félnek, az szükségszerűen hátrányos az ellenfélnek. Szerinte ez nem időszerű megfogalmazás, mert napjaink konfliktusai már nem szemléltethetők ilyen feketén- fehéren, mivel ami az egyik félnek hasznos, az nem feltétlenül okoz kárt a másinak. Előfordulhat, hogy egy civil, vagy egy irreguláris szervezet a konfliktus mindkét résztvevője ellen „dolgozik”, ahogy ez meg is történt például az iraki háború elején az ún. Shia szervezettel. Ezért szerinte helyesebb lenne egy olyan megfogalmazás, hogy az adott cselekmény az egyik

⁷⁸ Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1027- 1028.

⁷⁹ Vö. „In practice, the decisive question should be whether the conduct of a civilian, in conjunction with the circumstances prevailing at the relevant time and place, can reasonably be perceived as an act designed to support one party to the conflict by directly causing the required threshold of harm to another party.” Interpretive Guidance of the ICRC i.m. 1030.

⁸⁰ KHANAL i.m. (oldalszám nélkül)

⁸¹ Vö. In dubio pro reo.

⁸² Interpretive guidance of the ICRC i.m. 1030.

⁸³ SCHMITT i.m. (2010) 735.

⁸⁴ U.o.

félnek hasznos *vagy* a másik félnek káros.⁸⁵ Az így belevitt vagylagosság által bővítené a fogalom alkalmazási körét, mivel adott cselekménynek nem kellene konjunktívan megfelelnie mindkét kritériumnak, hanem csak vagylagosan valamelyiknek.

Schmitt, a fent megfogalmazott kritikák ellenére kijelenti, hogy az Útmutató legjobban sikerült része, a három konstitutív elem értelmezése.⁸⁶

⁸⁵ SCHMITT i.m. (2010) 736.

⁸⁶ Szerinte a többi rész, mint például a civil személy fogalmának és az ellenségeskedésben való részvétel idő tényezőjének értelmezése teljességgel hibás. Hibás továbbá az Útmutató általi felesleges korlátok állítása a közvetlen támadás esetére. SCHMITT (2010) i.m. 738.

IV. A direct participation különböző értelmezései más államok által: kiterjesztő vagy szűkítő értelmezés?

Ebben a részben az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmát szeretném megvizsgálni különböző államok és szakértők véleménye alapján. A különböző vélemények és értelmezések összehasonlításával szeretnék rávilágítani az egyes álláspontok különbözőségére, illetve ezáltal is szeretném sugallni azt, hogy mennyire nagy szükség lenne az értelmezés és a szabályozás egységesítésére. Nagy problémát jelent ugyanis a gyakorlatban, hogy a konfliktusok egyre globálisabbá válnak, a szabályozás azonban nem követi azokat kielégítő mértékben. Azzal tehát mindenki tisztában van, hogy a fogalom újraértelmezésére lenne szükség, ennek módját tekintve azonban eltérések mutatkoznak. Alapvető ellentét azon két nézet között figyelhető meg, hogy egy szűkítő vagy kiterjesztő értelmezés lenne- e megfelelőbb a fogalom napjaink konfliktusainak fényében való újraértelmezéséhez.

1. Amerikai Egyesült államok értelmezése

Mielőtt bármi magyarázatba kezdenénk, fontos leszögezni, hogy az Egyesült Államok több más állammal együtt, nem ratifikálta a Genfi egyezményeket kiegészítő I. Jegyzőkönyvet, mondván, hogy az indokolatlanul nagy védelmet biztosít a kombattánsnak még nem minősülő, de harcoló egyéneknek:⁸⁷ „... az egyezmény kombattáns státuszt adna olyan irreguláris csapatoknak, amelyek még azon követelményeknek sem tesznek eleget, hogy megkülönböztessék magukat a polgári lakosságtól vagy hogy egyébként a háború jogát tiszteletben tartsák.”⁸⁸

George Bush elnöksége alatt a közvetlen részvétel fogalmát meglehetősen tágan értelmezték. Mindez annak is köszönhető, hogy a szeptember 11- i támadás után létrehoztak egy fogalmat az úgynevezett *unlawful enemy combatant*, azaz törvénytelen ellenséges harcos fogalmát. Mindez a gyakorlatban egy harmadik kategória megteremtését jelentette a civilek és

⁸⁷ DAVID MCROGAN: Whither now, Additional Protocol I? *International Law Observer* 2009.01.31. Megtalálható: <http://www.internationallawobserver.eu/2009/01/31/whither-now-additional-protocol-i/> (utolsó letöltés: 2012.09.24.).

⁸⁸ Message to the Senate Transmitting a Protocol to the 1949 Geneva Conventions, January 29, 1987 Megtalálható: <http://www.reagan.utexas.edu/archives/speeches/1987/012987B.HTM> (utolsó letöltés: 2010. 09.28.).

kombattánsok között, ami a közvetlen részvétel fogalmának egy olyannyira tág értelmezését tette lehetővé, ami túlmegy a nemzetközi humanitárius jog által biztosított kereteken.⁸⁹ A fogalom fő célja feltehetően az volt, hogy az al-Káeda tagok állandóan támadhatóvá váljanak függetlenül attól, hogy volt-e konkrét ellenséges cselekmény. Mindez azonban teljesen ellentétes a VKNB álláspontjával, amely a lehető legszűkebben értelmezi a fogalmat és csak és kizárólag konkrét cselekményekre építve tartja azt megalapozhatónak.⁹⁰

Az USA ezzel szemben nem szorítkozik a konkrét esetekre, sőt szerintük maga a terrrorszervezetben való tagság is megalapozza a közvetlen részvételt!⁹¹ Példaként hozhatjuk fel erre azt az esetet, amikor Abu Musab al-Zarkawit, az al-Káeda vezetőjét amerikai erők megölték. (Zarkawi feltehetően felelős volt bombázásokért, emberrablásért stb.)⁹² Annak ellenére, hogy egy katonai szervezet vezetője volt, nem volt kombattánsnak tekinthető, vagyis civilként kellett kezelni. Mindez azonban az eddig elmondottak alapján azt eredményezte volna, hogy csak akkor és csak annyi ideig válhatott volna támadhatóvá, amíg közvetlenül részt vett a háborúban. Köszönhetően azonban a közvetlen részvétel egy ilyen tág értelmezésének, az al-Káeda tagságán alapulva, Zarkawit bármikor megölhetővé vált függetlenül konkrét cselekmény megtörténtétől. Az, hogy a közvetlen részvételt pusztán egy szervezetbeli tagság is megalapozhatja, gyökeresen ellentétes az VKNB álláspontjával.⁹³ Ezen értelmezés szerint tehát, például az al-Káeda tagok állandóan támadhatóak, mintha csak kombattánsok lennének (de nem azok), anélkül viszont hogy civil védelmet kapnának.⁹⁴

Az USA és alapvetően az egész nemzetközi közösség is tehát alapvetően a probléma kétféle megközelítése között vívódik: az egyik a fent említett tág értelmezés, ami viszonylag könnyen lehetővé tenné/teszi terrrorszervezetek tagjainak támadását.

A másik egy szűk értelmezés, ami a terroristák támadását megnehezítené, ugyanakkor az ún. civil alkalmazottak védelmét irányozná elő úgy, hogy mivel szűkebb azoknak a cselekményeknek a köre, ami közvetlen háborús részvételnek minősül, kisebb az esély arra,

⁸⁹ ELLIOTT D. COHEN: Bush's Chilling New Definition of 'Unlawful Enemy Combatant' 2006.09.30. <http://www.truth-out.org/buzzflash/commentary/item/575-elliott-d-cohen-bushs-chilling-new-definition-of-unlawful-enemy-combatant> (utolsó letöltés ideje: 2012.10.06.).

⁹⁰ Vö. specific hostile acts.

⁹¹ GOODMAN – JINKS i.m. 2657.

⁹² http://www.nytimes.com/2006/06/08/world/middleeast/08cndiraq.html?_r=2&pagewanted=all (utolsó letöltés ideje: 2012.09.04.).

⁹³ A Vöröskereszt alapvetően ellenzi a tagsági alapú megközelítést és egy funkció alapú megközelítést hangsúlyoz (function-based approach).

⁹⁴ Interpretive Guidance of the ICRC 44- 45.

hogy őket közvetlen résztvevőként kezeljék és ezzel támadás célpontjaivá váljanak. A tágabb értelmezés azonban rendkívül sok kívánnivalót hagy maga után, számos kérdés ezzel kapcsolatban kidolgozatlan pl.: mi számít tagságnak egy terrrorszervezetben? Mi számít terrrorszervezetnek?

Ahhoz, hogy a nemzetközi közvélemény egy effajta értelmezést elfogadjon, határokat kell szabni az értelmezés szabadságának konkrét jogszabályokkal. Noha nincs hivatalos állásfoglalás arra nézve, hogy az USA melyik értelmezést választja, köztudott hogy valószínűleg a tágabb értelmezés elfogadása állna érdekében.⁹⁵

Michael N. Schmitt amerikai szakértője a témának, a tágabb értelmezés mellett foglal állást:

*„... kétes esetekben a közvetlen részvétel fogalmát liberálisan kellene értelmezni, vagyis a közvetlen részvétel megállapításának javára kellene dönteni.”*⁹⁶ Szerinte egy effajta liberális értelmezés ösztönözné a civileket arra, hogy olyan távol maradjanak a konfliktusoktól, hogy a közvetlen részvételnek még a gyanúja se merülhessen fel. Schmitt még egy lépéssel tovább megy és azt mondja, hogy szerinte a “for such time” kitételét is tágabban kellene értelmezni, vagyis ha valaki közvetlenül részt vesz a konfliktusban, akkor az a konfliktus teljes tartalmára közvetlen résztvevővé teszi őt.⁹⁷ A VKNB ezzel szemben sokkal szűkebben értelmezi a fogalmat.

Kenneth Watkin⁹⁸ szintén nem ért egyet az VKNB fent említett megközelítésével, mert azt túl szűk értelmezésnek véli. Szerinte, minden egyes szervezett katonai erőre (legyen az terrrorszervezet vagy bármi más legális katonai szervezet) általánosan a tagság alapú megközelítést kellene alkalmazni. Vagyis, szerinte az adminisztratív feladatokat ellátó személyzet vagy például a szakácsok ugyanúgy bármikor támadhatóak, mint a hadsereg tagjai. A lényeg, hogy ők is ugyanazon katonai parancs alá tartoznak⁹⁹ és szerinte ez a tény a döntő. Ez a nézet egyébként az I. Jegyzőkönyvvel teljesen összhangban van.¹⁰⁰ Az VKNB

⁹⁵ KECK i.m. 129- 131.

⁹⁶ Vö. „Grey areas should be interpreted liberally, in favour of finding direct participation.” SCHMITT (2005a) i.m. 509.

⁹⁷ SCHMITT (2005a) i.m. 509.

⁹⁸ Professor of International Law at the U.S. Naval War College, former Judge Advocate General of the Canadian Forces. Hangsúlyozandó, hogy nem amerikai, hanem kanadai. Megtalálható: http://www.cba.org/cba/news/2010_releases/2010-08-13-President.aspx (utolsó letöltés: 2012.10.10.).

⁹⁹ Angol nyelvű szakkifejezése: under the same military command.

¹⁰⁰ Ennek értelmében, aki az ellenségeskedésben részt vevő felek valamelyikének az irányítása alatt áll, az értelemszerűen a tagja annak a félnek, vagyis támadható az I. Jegyzőkönyvhöz írt kommentár értelmében:

azonban a szűkebb értelmezést tartja megfelelőbbnek, szerinte ezek a személyek adminisztratív, politikai és más nem kombattáns jellegű feladatot végzők kategóriáját alkotják, aminek következtében nem minősülnek kombattánsnak.¹⁰¹

Véleményem szerint, a pozitív jognak valóban megfelelőbb Watkin értelmezése, ugyanakkor igazságtalan lenne csak azért kombattánsnak (és ezáltal bármikor támadhatónak) tekinteni bizonyos személyi csoportokat, mert ők a kombattáns státusszal járó tevékenységektől egyébként teljesen elkülönítve, pusztán a kombattánsok javára végeznek munkát.

Niels Melzer¹⁰² azt hangsúlyozza, hogy a tisztán tagsági alapú megkülönböztetés kombattáns és nem kombattáns között idejétmúlt napjaink háborús konfliktusaiban. Ő úgy gondolja, hogy bár Watkinnek igaza van abban, hogy a VKNB túl szűken értelmezi az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvet, ugyanakkor hozzáteszi, hogy az általa és az egyezmény által javasolt tágabb értelmezés nem nyújt elég biztonságot napjaink konfliktusaiban.¹⁰³

2. Egységes álláspont hiánya az Egyesült Államokban

Összefoglalván tehát a fent leírtakat, az USA-ban nincsen egy egységes, hivatalos vélemény a közvetlen részvétel fogalmával kapcsolatban, ahogyan egy egységes reakció sem volt (és a mai napig sincs) a VKNB Útmutójának létrehozására sem.¹⁰⁴

Ennek hiányára és egyben káros következményeire hívja fel a figyelmet a *Time for the United States to directly participate* című esszé. A szerzők kifejtik, hogy az Egyesült Államok nemzetközi megítélésére mindenképpen pozitív hatással lenne, ha állást foglalnának végre a kérdésben. Ugyanis, egy hivatalos válaszreakció a VKNB által kiadott Útmutóról erős jogi alapot biztosítana az Egyesült Államok által végrehajtott egyes katonai akcióknak. Egy

1. The armed forces of a Party to a conflict consist of all organized armed forces, groups and units which are under a command responsible to that Party for the conduct of its subordinates, even if that Party is represented by a government or an authority not recognized by an adverse Party.

2. Members of the armed forces of a Party to a conflict (other than medical personnel and chaplains covered by Article 33 of the Third Convention) are combatants, that is to say, they have the right to participate directly in hostilities.”

ICRC's *Commentary on Additional Protocol I*. 43. cikk (1), (2). Megtalálható: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/WebART/470-750053?OpenDocument> (utolsó letöltés: 2012.11. 01.).

¹⁰¹ KECK i.m. 137.

¹⁰² ICRC jogi tanácsadója és az Útmutató vezető szerzője.

¹⁰³ KECK i.m. 138.

¹⁰⁴ J. JEREMY MARSH – SCOTT L. GLABE: *Time for the United States to directly participate*. *Virginia Journal of international Law*, 2011.01.30. Megtalálható: <http://www.vjil.org/articles/time-for-the-united-states-to-directly-participate> (utolsó letöltés ideje: 2010.10.21.).

áttekinthetőbb álláspont kielégítené továbbá az amerikai közvélemény és a nemzetközi közösség az irányú kívánalmát, hogy tisztábbak legyenek azok a szabályok, amelyek mentén az USA az egyes katonai akcióit végrehajtja.¹⁰⁵ Ennek megtörténte után értelemszerűen jóval kevesebb kritika érhetné az Egyesült Államokat katonai akciói tekintetében, ami ezek jelen megítélését szemlélve igencsak hasznos lenne.¹⁰⁶ Ha mindezt levetítjük a közvetlen részvétel fogalmára, egyértelmű, hogy amíg egy államban nincsen egy egységes álláspont a kérdésre vonatkozóan, addig nem lehet a jogbiztonság követelményének megfelelően megállapítani azt, hogy melyik civilt lehet megölni és melyiket nem.

Nem beszélve arról, hogy a hadseregben működő jogi tanácsadók munkáját is rendkívüli módon megkönnyítené egy egységes útmutató a fogalom értelmezésére vonatkozóan.¹⁰⁷

3. Izrael értelmezése

Az Egyesült Államokhoz hasonlóan Izrael sem írta alá az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvet, amely mögött hasonló indokok állnak mint az Egyesült Államok esetében, vagyis hogy az túl nagy védelmet biztosítana meghatározott csoportoknak. Az egyezmény aláírása ugyanis, a Palesztin Felszabadítási Mozgalom egyes szereplőinek kombattáns státuszt biztosított volna, illetve Izrael egyes, a gázai övezetben végrehajtott katonai akcióinak jogosságát vonta volna kétségbe pl.: az egyezmény szerint Izrael megszegte a háborús konfliktusokban megkövetelt arányosság követelményét ill. a civil lakosság védelmét célzó óvintézkedéseket¹⁰⁸ (57-58. cikk).¹⁰⁹

Az Amerikai Egyesült Államokhoz hasonlóan tehát, Izraelnek is érdekében áll egy tágabb értelmezése a közvetlen részvételnek. Ezt a tág értelmezést testesíti meg a sokak által vitatott

¹⁰⁵ MARSH- GLABE i.m. 22.

¹⁰⁶ Izrael mellett az Egyesült Államokban is éles kritikákat váltott ki a targeted killing (ennek fogalmát a következő pontban Izraelnél fejtem ki) nevű módszer alkalmazása civilekkel szemben. A szerzők által idézett New York Times cikk a targeted killing- re vonatkozóan kifejezetten kijelenti, hogy az amerikai kormánynak sokkal jobban kellene törekednie arra, hogy megmutassa a világnak azt, hogy ezekben az esetekben a nemzetközi jognak megfelelően járnak el. MARSH- GLABE u.o. Amíg azonban nincs egy tiszta és egységes álláspont a közvetlen részvételre vonatkozóan, ez aligha lehetséges.

¹⁰⁷ MARSH- GLABE i.m. 23.

¹⁰⁸ MCROGAN i.m.(oldalszám nélkül)

¹⁰⁹ „A hadműveletek során állandóan gondoskodni kell a polgári lakosság, a polgári személyek és a polgári javak kíméletéről.” I. Kiegészítő jegyzőkönyv 57. cikk (1). Megtalálható: http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/ronlyres/0427E059-2A14-450A-8022-A52525A1357B/0/Prot1_hu.pdf (utolsó letöltés: 2010.10.20.)

Targeted killings nevű esettel kapcsolatban az Izraeli Legfelsőbb Bíróságig által hozott ítélet¹¹⁰ is.

Az eset azért is különös jelentőségű, mert az addig is létező, bár nem hivatalos eljárást hivatalossá tette,¹¹¹ illetve azért, mert a közvetlen részvétel fogalmának tisztázására irányul. A targeted killing célzott és szándékos likvidálása az ellenfélnek a kormány jóváhagyásával,¹¹² amelyet a terroristák elleni harc fontos eszközének tartanak. Mivel messziről irányított támadásokról van szó, nagy az esélye annak, hogy civilek is megsérülnek.¹¹³ A módszer tehát, rendkívül sok jogi kérdést von maga után, de a dolgozatomban csak a közvetlen részvétellel kapcsolatban szeretném az esetet elemezni:

az ún. targeted killing módszer hivatalos alkalmazására Izraelben 2000-ben került sor, legfőképpen a Hamas és a Jihad tagjaival szemben. Mivel rendkívül sok palesztin civil áldozatot követelt¹¹⁴ a támadás, nagy nemzetközi visszhangot váltott ki.¹¹⁵ Noha hatásos módszernek is tűnik első hallomásra veszélyes bűnözőkkel szemben, a legitimitása mégis több sebből vérzik.

Mindez azt eredményezte, hogy az ügy 2005-re az Izraeli Legfelsőbb Bíróságig jutott.¹¹⁶ A PCATI¹¹⁷ azt állította, hogy a teljes akció jogellenes volt és Izrael magyarázata, miszerint az akció önvédelem volt nem helyt álló, mivel önvédelemre egy állam csak egy másik állammal szemben hivatkozhat és a Gázai övezet nem számít másik államnak.¹¹⁸ Vitatták továbbá, hogy Izrael nem a nemzetközi humanitárius jog arányossági elvének megfelelően járt el. Egyébként pedig a célpontok civilek voltak, akik elvileg nem támadhatóak, *kivéve ha, és*

¹¹⁰ Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006. Megtalálható: http://elyon1.court.gov.il/Files_ENG/02/690/007/a34/02007690.a34.htm (utolsó letöltés: 2011.11.02.).

¹¹¹ NATHALIE VAN RAEMDONCK: Vested Interest or Moral Indecisiveness? Explaining the EU's Silence on the US Targeted Killing Policy in Pakista. *Istituto Affari Internazionali (IAI)* 2012. 3. Megtalálható: <http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iaiw1205.pdf> (utolsó letöltés: 2012.11.02.).

¹¹² „... premeditated acts of lethal force employed by states in times of peace or during armed conflict to eliminate specific individuals outside their custody...” JOHNATAN MASTERS: Targeted Killings. Council on foreign relations, 2012. 04. 30. Megtalálható: <http://www.cfr.org/counterterrorism/targeted-killings/p9627> (utolsó letöltés: 2012.11.02.).

¹¹³ Summary of Israeli Supreme Court Ruling on Targeted Killings *Jerusalem Post* 2006, (oldalszám nélkül) Megtalálható: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/sctassass.html> (utolsó letöltés: 2012.11.12.).

¹¹⁴ 2005-ig 300 terrrorszervezeti tag és 150 civil halt meg, valamint több százan megsebesültek ilyen támadások következtében. THE YALE LAW JOURNAL: *On Target? The Israeli Supreme Court and the Expansion of Targeted Killings* 1873. <http://www.humanitaeres-voelkerrecht.de/569.pdf> (utolsó letöltés: 2010. 10. 25.)

¹¹⁵ STEVEN R. DAVID: Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing. *Mideast Security and Policy Studies*, (Ramat, Israel: The Begin-Sadat Centre for Strategic Studies, Bar Iian University) 2002/51.1. Megtalálható: <http://biu.ac.il/Besa/david.pdf> (utolsó letöltés: 2010.10.20.).

¹¹⁶ THE YALE LAW JOURNAL i.m. 1874.

¹¹⁷ Public Committee against Torture in Israel.

¹¹⁸ Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006. (lásd: The petitioners arguments/3-4.).

*amennyi ideig közvetlenül részt vesznek a háborúban.*¹¹⁹ Kérdés tehát, hogy a terroristák civilek e. A védelem azt állította, hogy a terroristák nem civilek, de nem is kombattánsok, hanem úgymond jogellenes kombattánsok (unlawful combatants), amivel egy harmadik kategória megteremtését célozták a civilek és a kombattánsok között.¹²⁰ A bíróság ezzel szemben kimondta, hogy nincsen harmadik kategória, valaki vagy civil, vagy kombattáns.¹²¹ Kombattánsnak pedig csak és kizárólag az minősül, aki egy állam hivatalos hadseregének tagja, vagy az, aki a harmadik genfi egyezményben foglalt négy kritériumnak¹²² megfelel.¹²³ Mivel a kérdéses személyek ezeknek a kritériumoknak nem feleltek meg, kizárásos alapon civileknek minősítette őket a bíróság. A közvetlen résztvevőnek minősülő személyek fényében ez annyit jelent, hogy úgy vesztették el a civil védelmüket, hogy ezzel egyidejűleg nem váltak jogosulttá a kombattáns státuszra.¹²⁴

A bíróság továbbá azt is megállapította, hogy a közvetlen részvételt és ezáltal a civil védelem elvesztését az is megalapozza, ha valaki civilek ellen követ el ellenséges cselekményt. A bíróság a „közvetlen” (direct) fogalmát is tágan értelmezte, ahogyan azt már Schmitt véleményénél is láttuk, azt remélve, hogy egy effajta szabályozás távol tartja a civileket a háborús részvételtől.¹²⁵ Annak érdekében, hogy a case by case alapú ítélkezésnek legyenek támpontjai a jövőben, a bíróság az ítéletében példázó jelleggel felsorolt néhány esetet amelyek közvetlen részvételnek minősülnek és olyanokat is, amelyek nem tartoznak bele ebbe a kategóriába:

¹¹⁹ Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006. (lásd: The petitioners arguments/5.).

¹²⁰ U.o. Vö: USA unlawful enemy combatant fogalma.

¹²¹ U.o.

¹²² a) élükön oly személy áll, aki alárendeltjeiért felelős;
b) meghatározott és messziről felismerhető megkülönböztető jelvényt viselnek;
c) fegyvereiket nyíltan viselik;
d) hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak

III. Genfi egyezmény 4. cikk A. (2)

Megtalálható: http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/5C904372-DB17-495F-8C80-4A027DA7F81E/0/GENF3_hu.pdf (utolsó letöltés: 2010. 10. 23.).

¹²³ Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006. (lásd: The Respondent's response/11.).

¹²⁴ U.o.

¹²⁵ „...Moreover, a liberal approach creates an incentive for civilians to remain as distant from the conflict as possible- in doing so they can better avoid being charged with participation in the conflict and are less liable to being directly targeted. Although it might seem counter intuitive to broadly interpret the activities that subject civilians to attack, in fact, doing so is likely to enhance the protection of the civilian population as a whole.” SCHMITT (2010) i.m. 737.

ennek megfelelően, azok a személyek, akik terroristáknak gyógyszert illetve ételt adnak el, logisztikai vagy pénzbeli támogatást nyújtanak, nem vesznek részt közvetlenül a háborúban, hanem csak közvetve. Aki viszont taktikai információt gyűjt, terroristákat a támadás helyszínére szállít, terrortámadást tervez meg vagy terrrorszervezetet vezet, közvetlen résztvevőnek minősül.¹²⁶ Vagyis, nem csak a konkrét cselekmény végrehajtója minősül közvetlen résztvevőnek, hanem az is, aki kitervelte az akciót.¹²⁷ Ez a megközelítés hasonló azon fent említett USA- beli értelmezéshez, ami Zarqawi meggyilkolását is legitmálta, vagyis egy tagsági alapú, tágabban értelmezett közvetlen részvétel fogalomhoz.¹²⁸

A bíróság ítéletében arra is útmutatást adott, hogy időben mikor támadható a védettségét elvesztett civil: egyetlen múltbeli cselekményért, ami már befejeződött, nem válik állandóan támadhatóvá az adott személy, ha viszont rendszeresen közvetlenül részt a háborús konfliktusban, akkor bármikor támadható lesz pl.: az a személy, aki rendszeresen követ el terrorista cselekményeket, az az elkövetések közötti időközökben is támadhatóvá válik.¹²⁹

Ez a tág értelmezés lehetővé teszi, hogy a kérdéses személy órák helyett akár hetekig is támadhatóvá váljon.¹³⁰

Azt is kimondja a bíróság, hogy a „for such time” kitétel nem csak magára a cselekményre vonatkozik, hanem arra az időre is, amíg az elkövető eljut az elkövetés helyére és távozik onnan. Vagyis tágan értelmezi azt az időt, amíg a védettség nem áll fenn.¹³¹

Igen nagy nehézséget jelent azonban a targeted killing gyakorlati alkalmazása esetén az, hogy megállapítsák, hogy ki minősül közvetlen résztvevőnek és ki mennyi időre válik támadhatóvá stb. A módszer „jogosabbá tétele” végett a bíróság kidolgozott *négy kritériumot*. Először is megfelelő információt kell szerezni, amely bizonyítja, hogy a célzott személy közvetlenül részt vett a háborúban. Másodszor, a célszemély nem támadható, ha kevésbé ártalmas eszközök, mint például letartóztatás vagy elfogatás igénybe vehetők. Azonban ezek a módszerek csak akkor alkalmazandóak, ha nem járnak indokolatlan veszéllyel a katonákra,

¹²⁶ SCHMITT (2010) i.m. 708-709.

¹²⁷ THE YALE LAW JOURNAL i.m. 1875-79.

¹²⁸ Vö. „...A civilian who has joined a terrorist organization which has become his ‘home’, and in the framework of his role in that organization . . . commits a chain of hostilities, with short periods of rest between them, loses his immunity from attack ‘for such time’ as he is committing the chain of acts. Indeed, regarding such a civilian, the rest between hostilities is nothing other than preparation for the next hostility.” THE YALE LAW JOURNAL 1875-76.

¹²⁹ Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006. (lásd: The respondent’s response/12.).

¹³⁰ THE YALE LAW JOURNAL i.m. 1876.

¹³¹ THE YALE LAW JOURNAL i.m. 1877.

mert tőlük nem várható el, hogy veszélyeztessék saját testi épségüket. Harmadszor a támadás után egy független nyomozást kell végezni, hogy az tényleg indokolt volt-e és ha szükséges, kártérítést kell fizetni. Végül pedig a támadás előtt el kell végezni egy arányossági tesztet, ahol vizsgálni kell azt, hogy az elérhető cél és az okozandó kár arányosak-e.¹³² Mindez azt a célt szolgálja (vagy inkább szolgálná), hogy ártatlan civilek ne essenek áldozatul effajta támadásnak.

Az ítélettel szemben sok kritikát fogalmaztak meg. Többek között az ítélet azon részét kritizálták, miszerint a bíróság a közvetlen részvétel tagsági alapú értelmezése felé mozdult el.¹³³ A taktika legitimálása talán megvédte Izraelt bizonyos támadásoktól, ugyanakkor kivívta az Arab országok, és az ENSZ kritikáit. Noha technikailag legálisnak mondható, mégis elmondhatjuk, hogy az orgyilkosság tilalmazását jelképező kőfal első szegletkövét távolította el.¹³⁴ Következtetesként levonható tehát, hogy a targeted killing legalizálása és a közvetlen részvétel fent leírt értelmezése abszolút az izraeli érdekeket szolgálja ki.¹³⁵

4. Konklúzió

A szűkítő és kiterjesztő értelmezés közötti dilemma alapvetően tehát azért fontos, mert ha szűken értelmezzük a fogalmat, akkor kevesebb cselekmény minősül közvetlen részvételnek, amely által kevesebb civil veszti el a védettségét, vagyis végső soron kevesebben válnak támadhatóvá. Az érem másik oldala viszont az, hogy ebbe a kategóriába a terroristák is beletartoznak, vagyis nehezebb lesz terroristákat közvetlen részvétel címén megtámadni és előfordulhat, hogy sokan hasznot húznak egy ilyen szűk értelmezésből. Ha viszont kiterjesztően értelmezzük a fogalmat, akkor könnyebbé válik a terroristák elleni harc, ugyanakkor több más civil is könnyebben válik támadhatóvá, ami nem biztos hogy kívánatos, tekintve hogy a nemzetközi humanitárius jog legfőbb célja a civilek védelme.

A VKNB a közvetlen háborús részvétel fogalmának szűkebb felfogása mellett foglal állást. A szakértői kritikusan tekintenek egy tagsági alapú megközelítésre, mert egy effajta tág értelmezés még inkább meginogtatná az egyébként is instabil szabályozást. Ezzel szemben az

¹³² Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006. (lásd: The Respondent's response/13.).

¹³³ THE YALE LAW JOURNAL i.m. 1877.

¹³⁴ DAVID i.m. 5.

¹³⁵ DAVID i.m. 21.

Egyesült Államok és Izrael, akik napjaink háborús konfliktusainak főszereplői, inkább egy tágabb közvetlen részvétel fogalom mellett tették le a voksukat, amelyet sok más hangzatos érv mellett leginkább az indokol, hogy az ő privát érdekeiknek inkább ez az értelmezési forma felel meg.

V. A VKNB által készített Útmutató átfogó kritikái és azok létjogosultsága

A VKNB által kidolgozott Útmutatót lehet kritizálni és sokan meg is teszik ezt.¹³⁶ Azonban az vitathatatlan érdeme, hogy elindított egy nemzetközi párbeszédet a témával kapcsolatban, ill. hogy létrehozta az első átfogó és részletes értelmezési útmutatót, amely habár nem kötelező erejű, mégis nagyban hozzájárulhat egy nemzetközi szinten egységesebb megközelítéséhez a fogalomnak. Mivel dolgozatom során folyamatosan reflektáltam az egyes értelmezési különbségekre, az ismételések elkerülése végett, itt azokat a kritikákat szeretném ismertetni, amelyek az Útmutatót, mint egységes tanulmányt értek.

1. Semlegesség hiánya

Az egyik alapvető kritika, ami az Útmutatót érte, az a semleges hozzáállás hiánya. A kritika megfogalmazói szerint, annak ellenére, hogy a VKNB egy semleges szervezetnek tekinti magát, az általuk létrehozott Útmutató ezt nem tükrözi kielégítő mértékben. Mivel a Vöröskereszt humanitárius missziót teljesít és saját megfogalmazásuk szerint is alapvető céljuk a fegyveres konfliktusok esetén az áldozatok védelme és segítése, ez már önmagában kizárja azt a lehetőséget, hogy egyensúlyban legyenek a humanitárius megfontolások és a katonai szükségletek.¹³⁷ A probléma tehát az a kritikusok szerint, hogy alapvetően a humanitárius jogi megfontolások javára billen a mérleg az Útmutatóban.

¹³⁶ Olyannyira, hogy az eleinte részt vevő szakértők közül sokan az utolsó pillanatban visszaléptek és nem adták a nevüket az Útmutatóhoz, mitöbb éles kritikákat fogalmaztak meg azzal szemben. MARSH – GLABE i.m. 16. W. Hays Parks például egy egész tanulmányt írt a Vöröskereszt Útmutatójának IX. fejezetéről, amelyben nem kíméli a kritikáktól az Útmutatót. Írásában kifejezetten az erőszak alkalmazásának fogalmát (use of force) taglalja. Kritikájának alapgondolata, hogy a Vöröskereszt csupán egy rendkívül szűk szeletére koncentrál a közvetlen résztvevőkkel szemben alkalmazható erőszak fogalmának kifejtése során. Szerinte az egyik fő hiányosság az, hogy a fejezet megírásakor a Vöröskereszt nem reflektált az egyes államok esetjogára. Mitöbb, szerinte olyan érveléseket tartalmaz, amelyek sem az egyezményekben, sem az esetjogokban nem fellelhetők, amelynek következtében (ahogy a tanulmány címéből is kiderül) az Útmutató szakmaiatlan és nélkülöz mindenféle tapasztalatot. W. HAYS PARKS: Part IX. of the ICRC „Direct Participation in Hostilities” study: no mandate, no expertise, and legally incorrect. *New York University Journal of International Law and Politics*, 2010/42. 828-830. Megtalálható:

http://www.law.nyu.edu/ecm_dlv1/groups/public/@nyu_law_website__journals__journal_of_international_law_and_politics/documents/documents/ecm_pro_065930.pdf (utolsó letöltés ideje: 2012.07.06.).

¹³⁷ MARSH- GLABE i.m. 19.

2. Értelmezési inkoherencia

Egy további kritika, amely az Útmutatóval szemben megfogalmazódott, az az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel értelmezésének inkoherenciája.¹³⁸ Szerintük „... egy ilyen egyébként nem kielégítő értelmezésnek legalább annyi haszna van, hogy rávilágít azokra a jellegzetességekre, amelyeket egy minimálisan kielégítő értelmezésnek tartalmaznia kellene. Ilyen tényezők a koherencia, legitimitás és a politikai elfogadhatóság ...”¹³⁹ Mivel véleményük szerint az Útmutató egyiket sem tartalmazza, nem alkalmas eredeti funkciójának betöltésére és ezáltal nem segít közelebb jutni a probléma megoldásához sem.¹⁴⁰

Véleményem szerint ez azért kissé túlzó megközelítés, mert mint ahogy már írtam, az Útmutató megalkotásával a téma legalább bekerült a nemzetközi párbeszédnek vérkeringésébe, ami előbb vagy utóbb mindenképpen pozitívum lesz. Minél többet vitatkoznak ugyanis egy adott témáról, annál kifinomultabb és részletesebb lesz annak megítélése. Az Útmutató pedig egyébként sem hivatott betölteni egy kötelező nemzetközi egyezmény funkcióját, pusztán segítséget kíván nyújtani az államoknak az értelmezéshez. Véleményem szerint az egyes államoknak (és azon belül is azoknak az államoknak, amelyek napjaink konfliktusainak főszereplői) lenne a kötelezettsége, hogy nemzetközi szinten is kötelező iránymutatásokat elfogadását kezdeményezzék.

3. Emberi jogok sérelme

Egy további kritika az emberi jogok sérülését félti az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának túlhangsúlyozása esetén. Szerintük eleve aggodalomra ad okot az a tény, hogy a nemzetközi humanitárius jog alkalmat ad civilek bírósági tárgyalás nélküli megölésére. Vagyis, ez a nézőpont alapvetően magában hordoz egy ellentétet a nemzetközi humanitárius jog egyik fogalma és az emberi jogok védelme között. A fő ok, ami miatt az Útmutatót kritizálják az, hogy nem biztosít kellően szigorú határvonalat a tekintetben, hogy mikor kell a humanitárius jogi szabályokat alkalmazni és mikor az emberi jogi szabályokat.

¹³⁸ Vö. interpretive indeterminacy. GOODMAN- JINKS i.m. 638.

¹³⁹ U.o.

¹⁴⁰ GOODMAN- JINKS i.m. 639.

Természetesen a nemzetközi humanitárius jog alkalmazási körének csökkentését tartják megfelelőnek az emberi jogok javára és egy limitált közvetlen részvétel fogalmat tartanak elfogadhatónak.¹⁴¹

A dolgozatomban már utaltam rá, hogy sokan kritizálták az Útmutót az emberi jogi megfontolások figyelmen kívül hagyása végett. Ezen kritikákra válaszolván azonban az Útmutató tartalmaz egy kitételt, miszerint a közvetlen részvétel fogalmát az emberi jogokkal és a kötelező nemzetközi egyezményekkel összhangban kell értelmezni.¹⁴²

Véleményem szerint ez kielégítő utalás az Emberi jogokra, mivel ebből következően az Útmutató nem tartja legitimnek az olyan értelmezését a fogalomnak, amely ellentétes az Emberi jogokkal. Tekintve, hogy az alapvető cél egy humanitárius jogi fogalom újraértelmezése volt, nem meglepő, hogy a szakértők nem foglalkoztak kimerítőbben az emberi jogi vonatkozásokkal. Az pedig, hogy egy ellentét van maga a közvetlen részvétel mint koncepció és bizonyos emberi jogi megfontolások között, alapvetően egy másik problémakört képez.¹⁴³

4. Túl kiterjesztő értelmezés

Egy következő kritika abból eredően érte az Útmutatót, hogy túl tágan (!) értelmezi a közvetlen részvétel fogalmát. A kritikát megfogalmazók szerint a fogalom konkretizálása egy lépés a Nemzetközi Humanitárius jog humanizálása irányába.”A nézet képviselői szerint azonban az Útmutató nem tette meg ezt a lépést az imént említett tág értelmezéssel.¹⁴⁴

A dolgozatom során bemutatott közvetlen részvétel értelmezésekre visszautalván, véleményem szerint sok kritikát lehet megfogalmazni a Vöröskereszt Útmutójával szemben, de azt hogy túl tágan értelmezi a fogalmat, azt semmiképpen sem. A korábban felsorolt, a fogalom egyes elemeire vonatkozó kritikák szinte kivétel nélkül arra vonatkoznak, hogy túl szűk az értelmezés (pl.: Schmitt összes kritikája a tágabb értelmezésért fogalmazódott meg).

¹⁴¹ U. o.

¹⁴² Vö. 32. lábjegyzet.

¹⁴³ „A Nemzetközi Humanitárius Jog alapvetően lex specialis-ként alkalmazandó nemzetközi és magas intenzitású konfliktusokban, míg a Nemzetközi Emberi Jogok az erőszak alkalmazását hivatottak szabályozni alacsonyabb intenzitású aszimmetrikus fegyveres konfliktusok esetén, ill. egy terület katonai megszállása esetén.” KECK i.m. 157.

¹⁴⁴ GOODMAN- JINKS i.m. 639.

Ha ennél szűkebben értelmezték volna a fogalmat, akkor már fennállna a veszély, hogy felborul a nemzetközi jog által megkívánt egyensúly katonai és humanitárius megfontolások között.

5. Túlzottan szűkítő értelmezés

Egy másik nézetcsoporthoz tartozik az ellenkezőjét kéri számon a Vöröskeresztől, mint a legutóbb megfogalmazott kritika. Ezek szerint a fogalomnak jobban tekintetbe kellett volna vennie jelen korunk katonai realitásait. Nem vitatja a humanitárius megfontolások fontosságát, azonban e nézőpont szerint az Útmutató nem kielégítő mértékben vette figyelembe a katonai megfontolásokat. Alapvetően egy kiterjesztőbb értelmezést tartanak kívánatosnak és elvetik azt a nézetet, miszerint a kérdést emberi jogi kontextusban kellene vizsgálni.¹⁴⁵

6. Összegzés

A fentiekre alapozván tehát elmondhatjuk, hogy rendkívül sok és sokféle kritika érte az Útmutatót. Alapvetően majdnem mind azon kérdést boncolgatják, hogy hogyan alakuljon az egyensúly katonai és humanitárius megfontolások között. Meglepő, hogy az egyes kritikák mennyire ellentmondanak egymásnak is, azt erősítvén ezzel, hogy lehetetlen is volna minden külön nézetnek megfelelni. Ahogyan azt már korábban is írtam, a VKNB- nak nem is ez volt a célja, hanem az, hogy az Útmutató magának a VKNB a véleményét tükrözze.¹⁴⁶

Niels Melzer, az Útmutató vezetőszerzője a kritikákat illetően kijelentette, hogy az általa megírt Útmutatót anélkül támadják, hogy egy elfogadható, meggyőző alternatívát mutatnának fel. Az ilyen kritikák pedig nem hiteles kritikák szerinte. Hozzátette továbbá, hogy mivel ezek a kritikák nem az egyes államok hivatalos álláspontjait képviselik, nem hordoznak akkora jelentőséget.¹⁴⁷

¹⁴⁵ GOODMAN- JINKS i.m. 640.

¹⁴⁶ Vö. 30. lábjegyzet.

¹⁴⁷ MARSH- GLABE i.m. 19.

VI. Összegzés

1. Az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának jövőbeli fejlődési irányai az eddig kifejtettek alapján

A dolgozatom során részletesen bemutatam az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának problematikáját, a VKNB- nak állásfoglalásában megfogalmazott véleményt, valamint sok más nézőpontot is a témára vonatkozóan. Az itt elhangzottak alapján szeretném vázolni azokat a lehetséges fejlődési irányokat, amelyek elképzelhetőek a közvetlen részvétel fogalmának jövőbeli értelmezésére vonatkozóan.

Az Útmutató, ahogyan azt már többször is leírtam, véleményem szerint mindenképpen hasznos fordulatot jelent a fogalom értelmezésének történetében. Minden esélye megvan arra, hogy alakítsa az egyes államok értelmezését és állásfoglalását a témával kapcsolatban, vagy hogy legalább kiindulópontot nyújtson, tekintve hogy egyenlőre nem létezik hasonlóan átfogó értelmező munka ebben a témában. Abban is joggal bízhatunk továbbá, hogy az általa kiváltott rendkívül éles bírálatok ösztönzően fognak hatni egy esetleges „újabb újraértelmező” (immáron akár kötelező) tanulmány kidolgozására.

A közvetlen részvétel fogalmát alapvetően az Útmutató szűken értelmezi, vagy legalábbis szűkebben, mint ahogy azt a legtöbb kritikus (különös tekintettel az Amerikai Egyesült Államokra és Izraelre) elfogadhatónak vélné. Mivel a modern konfliktusok nagyhatalmainak alapvető érdeke inkább egy tágabb értelmezés felé hajlik, az még a jövő zenéje, hogy mi lesz a sorsa, hogy képes lesz e szembe menni az árral és szokás szerepét betölteni avagy sem.

Már most látható tendencia azonban a közvetlen részvétel fogalmának fejlődésére vonatkozóan- melyet nem csak egy tág értelmezés miatti érdek, hanem a konfliktusok modernizációja is indokol- hogy a jövőben valószínűleg inkább egy tagsági alapú megközelítés irányába fog eltolódni az egyensúly, tekintettel a terrorizmus elleni harc állandó hangsúlyozására és a terrorcselekmények egyre komplexebb megjelenésére. Ahogy William Boothby is írja, a terrorcselekményekben érintett személyi körön belül annyira elmosódik a közvetlen és közvetett részvevők közötti határvonal, hogy sok kevesebb gonddal járna egy

tagsági alapú, általánosabb megközelítés.¹⁴⁸ Mindez azonban csak egy lehetőség felvetése a jelen tendenciái alapján. Ahhoz, hogy ez egy ténylegesen, legitim módon működő értelmezési kritériummá váljon az úgynevezett „főeknek és ellensúlyoknak” is ki kell alakulnia, hogy ne lehessen visszaélni egy effajta tágabb értelmezéssel. Ahogy már korábban írtam, a tág értelmezés bár könnyebben lehetővé teszi a terroristák támadását, egyúttal nehezebbé is teszi a haderő civil alkalmazottainak védelmét. Ebből eredően egy tagsági alapú megközelítés kibontakoztatásával egyidejűleg ki kellene dolgozni egy védelmi mechanizmust a civil alkalmazottakra vonatkozóan, hogy ne az ő védelmük kárára tágítsák a fogalom alkalmazási körét. Az Amerikai Egyesült Államoknak tehát, ezen okból eredően mindenképpen óvatosan kell kezelni a tagsági alapú megközelítést, tekintettel a nagyszámú¹⁴⁹ civil alkalmazottaira.

A technikai fejlődés következtében tehát, a közvetlen részvétel jövőbeli fogalmának értelmezésekor ezen tényező fog feltehetően nagyobb jelentőséggel bírni, míg más tényezők veszítenek súlyukból: a földrajzi közelség mint kulcs elem már most sem bír akkor jelentőséggel, mint korábban.¹⁵⁰ A tagsági alapú elméletek következtében pedig az időtényező is elveszítené jelentőségét, mert bizonyos célszemélyek állandóan támadhatóvá válnának.

Az USA és Izrael értelmezési érdekei közötti különbséget az jelenti, hogy az Egyesült Államoknak a fent említett okokból eredően óvatosabbnak kell lennie a civil alkalmazottai miatt.

2. „Új újraértelmezés”

Talán ahhoz, hogy nagyobb konszenzus jöjjön létre, az egész fogalomnak egy újabb értelmezésére lenne szükség. Ehhez akár kiinduló pontként is szolgálhatna az Útmutató. Az is lehet, hogy elég lenne csak a kritikusabb részeket újra értelmezni. Ahhoz viszont, hogy egy ez irányú kooperáció elindulhasson, szükség lenne arra, hogy az egyes államok hivatalosan állást foglaljanak az Útmutatóval kapcsolatban. Fontos lenne továbbá, hogy egy esetleges újraértelmezés esetén szélesebb spektrumú nézeteket tömörítsenek és ne csak egy adott

¹⁴⁸ Vö. 53. lábjegyzet.

¹⁴⁹ Vö. 19. lábjegyzet.

szervezet véleményének tükrözése legyen a cél. Ahhoz, hogy egy ilyen dokumentum nemzetközi szinten könnyebben elfogadható legyen, magukat az államokat is be kellene vonni egy ilyen projektbe. Ahogy már korábban is írtam, alapvetően maguknak az államoknak kellene egy közös fórumot létrehozni erre a célra, ahol akár a Vöröskereszt közreműködésével lehetne megalkotni egy az Útmutatóhoz hasonló, ám kötelező erejű dokumentumot. Vigyázni kell azonban arra, hogy az egyes államok érdekei ne múlhassák felül a szakmai megfontolásokat.

Sok feltételezés kering a levegőben, ám egy biztos, további egyeztetés és kutatás szükséges a fogalommal kapcsolatban. Ezek jövőbeli megvalósításánál arra is ügyelni kell, hogy a végtermék ne legyen túlzottan akadémikus. A haderő képviselőit jobban be kell vonni ezekbe az erőfeszítésekbe, mivel nekik nagyobb a gyakorlati tapasztalatuk.

Végezetül szeretném hozzátenni, hogy bárhogyan is alakul az ellenségeskedésben való közvetlen részvétel fogalmának értelmezése, technikai fejlődés és megváltozott modern konfliktusok ide vagy oda, a legfontosabb, hogy az 1868. évi Szentpétervári nyilatkozatban is megfogalmazottak szerint a hadviselés szükségleteinek és a humanitárius megfontolásoknak egészséges egyensúlyt kell biztosítani.¹⁵¹

¹⁵¹ Vö. „... the necessities of war ought to yield the demands of humanity...” Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 1868. megtalálható: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/130?OpenDocument> (utolsó letöltés ideje: 2012.10.23.)

VII. Bibliográfia

1. AVRIL MCDONALD: The challenges to international law and the principle of distinction and protection from the increased participation of civilians 2004.
2. BETH VAN SCHAACK: The killing of Osama Bin Laden & Anwar Al- Aulaqi: Uncharted Legal Territory. *Yearbook of International Humanitarian Law* 2011/14.
3. DAPO AKANDE: Clearing the fog of war? The ICRC's interpretive guidance on direct participation in hostilities. *International and Comparative Law Quarterly* 2010/59.
4. DAVID MCROGAN: Whither now, Additional Protocol I? *International Law Observer* 2009.
5. ELLIOTT D. COHEN: Bush's Chilling New Definition of 'Unlawful Enemy Combatant' 2006.
6. Fourth Expert Meeting on the Notion of Direct Participation in Hostilities Geneva, 27 / 28. november 2006.
7. International Committee of the Red Cross: Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under International Humanitarian Law 2009
8. J. JEREMY MARSH – SCOTT L. GLABE: Time for the United States to directly participate. *Virginia Journal of international Law*, 2011.
9. JAN RÖMER: Killing in a grey area between Humanitarian law and Human rights. Schrihtenreihe der Juristischen Fakultat der Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder) Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2010.
10. MICHAEL N. SCHMITT: „Direct Participation in Hostilities” and 21st century armed conflict. Lausanne: Editions Interuniversitaires Suisses, 2005.
11. MICHAEL N. SCHMITT: Computer network attacks and the use of force in international law: Thoughts on a normative framework. *The Columbia Journal of Transnational Law*, 1999/37.
12. MICHAEL N. SCHMITT: Deconstructing direct participation in hostilities: The constitutive elements. *New York University Journal of International Law and Politics*, 2010/42.
13. MICHAEL N. SCHMITT: Humanitarian Law and Direct Participation in Hostilities by Private Contractors or Civilian Employees 2005. *Chicago Journal of International Law*, 2004-2005/5.

14. NATHALIE VAN RAEMDONCK: Vested Interest or Moral Indecisiveness? Explaining the EU's Silence on the US Targeted Killing Policy in Pakistan. *Istituto Affari Internazionali (IAI)*, 2012.
15. PRATIVA KHANAL: The Constitutive Elements of Direct Participation in Hostilities: Interpretive Guidance 2011.
16. RYAN GOODMAN – DEREK JINKS: The ICRC Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law: an introduction to the forum *New York University Journal of International law and Politics*, 2010/42.
17. STEVEN R. DAVID: Fatal Choices: Israel's Policy of Targeted Killing. *Mideast Security and Policy Studies*, (Ramat, Israel: The Begin-Sadat Centre for Strategic Studies, Bar Ilan University) 2002/51.1.
18. THE YALE LAW JOURNAL: On Target? The Israeli Supreme Court and the Expansion of Targeted Killings 2003.
19. TREVOR A. KECK: Not all civilians are equal: the principle of distinction, the question of direct participation in hostilities and evolving restraints on the use of force in warfare. *Military Law Review*, 2011/211.
20. W. HAYS PARKS: Part IX. of the ICRC „Direct Participation in Hostilities” study: no mandate, no expertise, and legally incorrect. *New York University Journal of International law and Politics*, 2010/42.
21. WILLIAM BOOTHBY: The law of targeting. Oxford: Oxford University Press, 2012.

VIII. Jogforrások

- International Committee of the Red Cross: Commentary on the Additional protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Geneva 1987.
- 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló Jegyzőkönyv (II. Kiegészítő Jegyzőkönyv).
- A hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény.
- A hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (I. Genfi egyezmény) ill. az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv (I. Kiegészítő jegyzőkönyv).
- Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight. Saint Petersburg, 1868.
- Israeli High Court, The Public Committee against Torture in Israel v. The Government of Israel, HCJ 769/02, Judgement 13. 12. 2006.

IX. Internetes oldalak

- <http://www.historylearningsite.co.uk>
- <http://www.103fieldbatteryraa.net/documents/74.html>
- <http://wikileaks.org>
- <http://www.reagan.utexas.edu>
- <http://www.nytimes.com/>
- <http://www.cba.org>
- <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/sctassass.html>
- <http://www.cfr.org/counterterrorism/targeted-killings/p9627>